

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΟΔΗΓΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

ΜΑΘΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ:
ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ (ΤΑΞΗ: Α΄)

ΓΕΝΙΚΟ ΜΟΥΣΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

2015

ΕΙΔΙΚΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ: Δροσουλάκης Κωνσταντίνος, Σχολικός Σύμβουλος ΠΕ 16 (Συντονιστής)
Κοτίνης Κωνσταντίνος, Εκπαιδευτικός ΠΕ 16.01
Μηνακάκης Δημήτριος, Εκπαιδευτικός ΠΕ 16.01
Τσερπέ Γεωργία – Μαρία, Σχολική Σύμβουλος ΠΕ16

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ
ΕΠΟΠΤΕΙΑΣ: Αναγνωσταρά Ευανθία, Σχολική Σύμβουλος ΠΕ16.01

ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ: Κολυδάς Αναστάσιος, Εκπαιδευτικός ΠΕ 16.01
Κοτσοπούλου Αναστασία, Εκπαιδευτικός ΠΕ 16.01
Παπατσάκωνα Σμαράγδα, Εκπαιδευτικός ΠΕ 16.01

«ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών»
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ»

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
Σωτήριος Γκλαβάς
Πρόεδρος του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνη Πράξης
Γεωργία Φέρμελη
Σύμβουλος Α΄ Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Το παρόν συγχρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους στο πλαίσιο της πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση»

ΓΕΝΙΚΟ ΜΟΥΣΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ

**ΟΔΗΓΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ
ΜΑΘΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ: ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ**

ΤΑΞΗ: Α΄

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

A ΜΕΡΟΣ

Εισαγωγικό σημείωμα

Η διδασκαλία της Ιστορίας της μουσικής

Προτάσεις για τη διδασκαλία του μαθήματος

B ΜΕΡΟΣ

Σενάριο 1^ο: Ιμπρεσιονισμός

Σενάριο 2^ο: Εξπρεσιονισμός.....

Σενάριο 3^ο: Δωδεκάφθογγο σύστημα.....

Σενάριο 4^ο: Δυτική Μουσική μετά το 1950: Μινιμαλισμός

Σενάριο 5^ο: Τζαζ μουσική: γνωριμία με το Blues

Σενάριο 6^ο: Επτανησιακή σχολή μουσικής

Σενάριο 7^ο: Εθνική σχολή μουσικής

«Η μελέτη της ιστορίας της μουσικής για παιδιά δεν θα έπρεπε να είναι τίποτα περισσότερο (ή λιγότερο), παρά μία προσπάθεια να συλλάβουν τους ήχους που συγκινούσαν τους ανθρώπους σε παλιότερες εποχές»
(Borroff, 1992: 41-42, στο: Ανδρούτσος, 2008)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Αγαπητοί συνάδελφοι,

Ο παρών Οδηγός Εκπαιδευτικού (Ο.Ε.) δημιουργήθηκε με στόχο να εμπλουτίσει και να ενισχύσει τις διδακτικές πρακτικές στο μάθημα της *Ιστορίας της Μουσικής* της Α' Λυκείου των Μουσικών Σχολείων. Σύμφωνα με ισχύουσα νομοθεσία για τα Μουσικά Σχολεία, το μάθημα διδάσκεται μία (1) ώρα εβδομαδιαίως από την Β' Γυμνασίου έως και την Α' Λυκείου.

Ένα από τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί θεωρητικών μαθημάτων, όπως αυτό της Ιστορίας της Μουσικής, είναι ο όγκος των πληροφοριών που καλούνται να διδάξουν και ταυτόχρονα να αφομοιώσουν οι μαθητές τους σε συνάρτηση με τον χρόνο. Για τον λόγο αυτό, όσα προτείνονται στον παρόντα Ο.Ε. είναι **ενδεικτικά** εφόσον οι συνθήκες μεταβάλλονται κατά περίπτωση ανάλογα με τις πρότερες γνώσεις και τα ενδιαφέροντα των μαθητών, τις μουσικές τους προτιμήσεις ή το κοινωνικό, πολιτισμικό και φυσικό περιβάλλον όπου ζούνε.

Τα δεδομένα που παρέχονται έχουν σκοπό να αποτελέσουν *αφορμή* για δημιουργικές δράσεις όπου οι *μαθητές* θα βρίσκονται στο *κέντρο* της μάθησης (μαθητοκεντρικός σχεδιασμός μαθήματος VS παραδοσιακού αλλά ξεπερασμένου δασκαλοκεντρικού).

Ελπίζουμε να βρείτε τα προσφερόμενα ερεθίσματα και τις (ενδεικτικές) δραστηριότητες ενδιαφέρουσες και χρήσιμες για το πολύτιμο έργο που έχετε να παράσχετε.

Οι ειδικοί επιστήμονες εκπόνησης του Οδηγού

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Σύμφωνα με το νέο Α.Π.Σ. (2015) που θεσπίστηκε για τα Μουσικά Σχολεία της χώρας, η διδασκαλία της Ιστορίας της μουσικής αποσκοπεί στο να:

«...αναπτύξουν οι μαθητές ιστορική σκέψη, να κατανοήσουν βασικά χαρακτηριστικά των μουσικών ειδών, έννοιες των μουσικών έργων και να διακρίνουν μουσικά όργανα και νοήματα της μουσικής μέσα από τη δραστηριότητα της ενεργητικής ακρόασης, να γνωρίσουν βιωματικά, μέσα από τις κατάλληλες δραστηριότητες, βασικές τεχνικές σύνθεσης της μουσικής και να δημιουργούν δική τους μουσική, χρησιμοποιώντας απλές τεχνικές, να αναγνωρίζουν διαφορετικά είδη μουσικών κειμένων και οπτικές-γραφικές παρτιτούρες,[...] να αξιοποιήσουν με διάφορους τρόπους τις νέες τεχνολογίες».

Παράλληλα, ως **σκοποί** του μαθήματος ορίζονται, οι μαθητές:

- να βελτιώσουν τη μουσική τους αντίληψη,
- να εμπλουτίσουν τις μουσικές τους εμπειρίες,
- να εξοικειωθούν με τα μουσικά ρεύματα του 20^{ού} αι. και την εξέλιξή τους, τους συνθέτες αλλά και με το γενικότερο ιστορικό, κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο.

Στο σχεδιάγραμμα που ακολουθεί (Σχεδιάγραμμα 1) παρουσιάζονται συνοπτικά ορισμένα από τα στοιχεία και τα χαρακτηριστικά που μπορεί να ενσωματώσει ο εκπαιδευτικός στον σχεδιασμό του.

Σχεδιάγραμμα 1 Η Ιστορία της Μουσικής (Α' Λυκείου)

Με βάση τα δεδομένα αυτά στηρίχτηκε και η διδακτική μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε και στα προτεινόμενα σχέδια μαθημάτων που ακολουθούν.

ΒΙΩΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Οι εμπειρίες και τα βιώματά των μαθητών λειτουργούν ως έναυσμα για απόκτηση νέων γνώσεων και δεξιοτήτων. Ο εναλλακτικός αυτός τρόπος μάθησης παρέχει τη δυνατότητα στους μαθητές να κατακτήσουν νέες γνώσεις μέσα από τα προσωπικά τους δεδομένα, ξεφεύγοντας από τον παραδοσιακό τρόπο της απομνημόνευσης των πληροφοριών.

Παράδειγμα: ο εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές να εκτελέσουν στο μουσικό όργανο που παίζουν ένα από τα αγαπημένα τους κομμάτια. Παράλληλα με την παρουσίαση προκαλείται ένας 'διάλογος', μια συζήτηση σχετικά με την τοποθέτηση του κομματιού στο χρόνο σε σύνδεση με πληροφορίες για τον συνθέτη, την εποχή του κλπ.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Η σύνδεση του μαθήματος με άλλα γνωστικά αντικείμενα του Α.Π.Σ. Στην Ιστορία της Μουσικής ο εκπαιδευτικός "δανείζεται" συχνά στοιχεία και πληροφορίες από μαθήματα όπως της γενικής Ιστορίας, της Γεωγραφίας, των Εικαστικών, της Πληροφορικής αλλά και από μαθήματα της μουσικής, όπως της Θεωρίας της Ευρωπαϊκής Μουσικής, της Αρμονίας, της Μορφολογίας και της Μουσικής Τεχνολογίας.

Παράδειγμα: ο εκπαιδευτικός συνεργάζεται με τον εκπαιδευτικό των καλλιτεχνικών για τη διδασκαλία των μουσικών ρευμάτων του ιμπρεσιονισμού και του εξπρεσιονισμού, προβάλλοντας και συγκρίνοντας μουσικά έργα με πίνακες ζωγραφικής των ρευμάτων αυτών.

ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗ ΜΑΘΗΣΗ – ΦΘΙΝΟΥΣΑ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ (ΣΚΑΛΩΣΙΑ)

Ο χωρισμός του τμήματος σε μικρότερες ομάδες με σκοπό τη συνεργασία των μαθητών. Σε ένα κλίμα αλληλεπίδρασης, υπευθυνότητας, ισότητας, αποδοχής, αναπτύσσονται και καλλιεργούνται στάσεις και αξίες που ενεργοποιούν τη μαθησιακή διαδικασία και ενισχύουν την αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμηση των μαθητών. Η ύπαρξη ομάδων δεν αποτελεί αυτομάτως συνεργατικό μαθησιακό περιβάλλον. Οι δεξιότητες της συνεργατικής μάθησης καλλιεργούνται σταδιακά.

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι ιδιαίτερα σημαντικός. Χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της φθίνουσας υποστήριξης της μάθησης¹ (σκαλωσιά, διαμεσολαβούμενη μάθηση), οι μαθητές ενθαρρύνονται από τον εκπαιδευτικό μέσα από αναλύσεις ή επεξηγήσεις εννοιών και αποριών. Σταδιακά, η ευθύνη της μάθησης μεταβιβάζεται στο μαθητή, ενισχύοντας με τον τρόπο αυτό την αυτενέργεια και αυτονομία του.

Παράδειγμα: ο εκπαιδευτικός χωρίζει την τάξη σε δύο (ή και περισσότερες) ομάδες. Αναθέτει σε κάθε μια την έρευνα και παρουσίαση στοιχείων από τη ζωή και το έργο ιμπρεσιονιστών συνθετών, ζητώντας την προσωπική συμβολή κάθε μέλους των ομάδων και επιδιώκοντας τη συνεργασία μεταξύ τους.

ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ:

Η διαφοροποιημένη διδασκαλία αφορά στη χρήση διαφορετικών μεθόδων σε μαθητές διαφορετικών αναγκών. Με δεδομένο ότι *όλοι οι μαθητές διαφέρουν* μεταξύ τους (κοινωνικά, ηλικιακά, νοητικά, πολιτισμικά κ.α.) ο εκπαιδευτικός καλείται να εντάξει στον σχεδιασμό του δραστηριότητες, μέσα και εργαλεία τα οποία θα δώσουν τη δυνατότητα σε κάθε μαθητή να συμμετάσχει στην διαδικασία μάθησης.

¹ Αναπτύχθηκε από τον Ρώσο ψυχολόγο Lev Vygotsky (Λεβ Βιγκότσκι), έναν από τους κυριότερους εκπροσώπους της γνωστικής θεωρίας του εποικοδομητισμού.

Παράδειγμα: κατά τον σχεδιασμό των δραστηριοτήτων ο εκπαιδευτικός φροντίζει να λαμβάνει υπόψη όλους τους τύπους νοημοσύνης² και διάφορες διδακτικές πρακτικές, ώστε να μπορέσουν να ανταποκριθούν όλοι οι μαθητές. Πιο συγκεκριμένα, χωρίζοντας την τάξη σε τρεις ομάδες για την υλοποίηση μιας δραστηριότητας σύνθεσης μουσικού κομματιού, η Α' ομάδα μπορεί να γράψει την παρτιτούρα, η Β' να φτιάξει μια μικρή παρουσίαση και η Γ' να παρουσιάσει με μουσικά όργανα το κομμάτι.

ΧΡΗΣΗ ΝΕΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ:

Αναπόσπαστο μέρος της ζωής των μαθητών είναι η τεχνολογία και τα επιτεύγματά της. Οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές και το διαδίκτυο είναι ορισμένα από τα τεχνολογικά επιτεύγματα που συχνά οι μαθητές χρησιμοποιούν με μεγαλύτερη άνεση από τους εκπαιδευτικούς. Η χρήση οπτικοακουστικών μέσων στην εκπαιδευτική διαδικασία θεωρείται πλέον αυτονόητη αρκεί να μην αντιμετωπίζεται ως αυτοσκοπός αλλά ως εργαλείο.

Παράδειγμα: ο εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές να συνθέσουν, να ηχογραφήσουν και να παρουσιάσουν ένα μικρό μουσικό κομμάτι με βάση τις αρχές του μινιμαλισμού. Οι μαθητές μπορούν να χρησιμοποιήσουν προγράμματα επεξεργασίας ήχου και σύνθεσης παρτιτούρας³.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Αναπόσπαστο κομμάτι της εκπαιδευτικής διαδικασίας αποτελεί και η αξιολόγηση, ένα χρήσιμο εργαλείο για τον εκπαιδευτικό που χρησιμοποιείται για τον προσδιορισμό του βαθμού επιτυχίας των επιδιωκόμενων διδακτικών στόχων που ο ίδιος έθεσε εξαρχής. Συγκεκριμένα, η αξιολόγηση για τον μαθητή όπως ορίζεται στο Φ.Ε.Κ. 304 (τ. Β', 13-03-2003) προσφέρει:

«ανατροφοδότηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας και εντοπισμό μαθησιακών ελλείψεων με σκοπό τη βελτίωση της προσφερόμενης σχολικής εκπαίδευσης και τελικά την πρόοδο του μαθητή».

Οι κατηγορίες αξιολόγησης, όπως τις συναντάμε στην εκπαιδευτική βιβλιογραφία, είναι οι:

- **Αρχική (ή διαγνωστική) αξιολόγηση:** δίνει πληροφορίες στον εκπαιδευτικό για το υπόβαθρο του μαθητή (γνώσεις και δεξιότητες) οι οποίες θα βοηθήσουν στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό. Προτείνεται στην αρχή του μαθήματος ή κάποιας ενότητας ή ακόμη και στην αλλαγή τετραμήνου.
- **Διαμορφωτική αξιολόγηση:** αφορά τον εκπαιδευτικό και τους μαθητές. Δίνει πληροφορίες για την αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας του εκπαιδευτικού κατά τη διάρκεια του μαθήματος. Αυτού του είδους η αξιολόγηση αναρωτιέται «πόσο καλά τα πάει ο μαθητής και τι μπορεί να γίνει για να βελτιωθεί». Επανατροφοδοτεί την εκπαιδευτική διαδικασία (αναδιατύπωση στόχων, μέσων κλπ).
- **Τελική (ή συνολική) αξιολόγηση:** εξυπηρετεί στην αποτίμηση της διαδικασίας και των επιλογών και στόχων που όρισε ο εκπαιδευτικός. Αναρωτιέται «πόσο καλά τα πήγε ο μαθητής». Μέσα από αυτή προκύπτει και η βαθμολογία του μαθητή.
Ορισμένοι τρόποι/εργαλεία αξιολόγησης είναι :
- οι **κλίμακες ελέγχου** (checklists) όπου οι μαθητές συμπληρώνουν την επιθυμητή απάντηση με ένα ✓
- η **παρατήρηση** (άμεση, άτυπη κλπ)

² Θεωρία Πολλαπλής Νοημοσύνης του Howard Gardner (βλ. Προτεινόμενη Βιβλιογραφία)

³ Οι μαθητές διδάσκονται τη χρήση παρόμοιων λογισμικών στα μαθήματα της Μουσικής Τεχνολογίας που σύμφωνα με το Φ.Ε.Κ.2380/τ.Β/2014 χωρίζονται σε: 1) Εφαρμογές της Πληροφορικής στη Μουσική, 2) Επεξεργασία Μουσικού Κειμένου με Η/Υ και 3) Στοιχειώδεις αρχές ηχοληψίας

- οι κλίμακες διαβαθμισμένων κριτηρίων (ρουμπρίκες), πίνακες όπου προσφέρουν επιπλέον από τις κλίμακες ελέγχου μια διαβάθμιση στην αξιολόγηση
- τα φύλλα αυτό-αξιολόγησης και ετερο-αξιολόγησης
Τέλος, θα πρέπει να υπογραμμιστεί η σημασία και ο καθορισμός στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό **συναισθηματικών στόχων**, διδακτικών στόχων δηλαδή αυτών που αφορούν στάσεις και αξίες των μαθητών (Slavin, σελ.546). Συγκεκριμένα, ο Slavin (2007) αναφέρει ότι:
«η αγάπη για τη μάθηση, η αυτοπεποίθηση ως προς τη μάθηση και η ανάπτυξη προκοινωνικών, συνεργατικών στάσεων είναι μερικοί από τους σπουδαιότερους στόχους που θα πρέπει να θέτουν οι εκπαιδευτικοί για τους μαθητές τους». (σελ. 546)

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Με την έναρξη του διδακτικού έτους *διερευνήστε τα μουσικά ακούσματα* και ενδιαφέροντα των μαθητών (βλ. και αρχική αξιολόγηση παρακάτω) με στόχο να ενσωματώσετε τα στοιχεία αυτά στο σχεδιασμό των μαθημάτων σας σχεδιάζοντας ένα πιο ελκυστικό και ενδιαφέρον μάθημα.

Χρονοκάψουλα: Μια «ριζοσπαστική» παρουσίαση της ύλης της Ιστορίας της Μουσικής του 20^{ου} αι. είναι να εξετάσετε τις προτεινόμενες θεματικές ενότητες με αντίστροφη χρονική σειρά. Να ξεκινήσετε, δηλαδή από τα κεφάλαια που αναφέρονται στα πιο πρόσφατα κινήματα και να οδηγηθείτε στα παλαιότερα. Με τον τρόπο αυτό συνδέονται τα (σημερινά) μουσικά ακούσματα των μαθητών με τα μουσικά ρεύματα που οδήγησαν σε αυτά κεντρίζοντας το ενδιαφέρον τους από την αρχή. *Για παράδειγμα, το ροκ, που είναι δημοφιλές είδος μουσικής στα παιδιά αυτής της ηλικίας, είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τα μπλουζ τραγούδια που συναντάμε στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αι.*

Για τα μουσικά αποσπάσματα που θα επιλέξετε να προτιμήσετε ηχογραφήματα καλής ποιότητας από γνωστούς και καταξιωμένους ερμηνευτές.

Συνεργαστείτε με συναδέλφους σας, ώστε δραστηριότητες που μπορούν να δουλέψουν οι μαθητές σας και σε άλλη διδακτική ώρα θα σας προσφέρει επιπλέον διδακτικό χρόνο!

Προσπαθήστε να είστε αρκετά καλά προετοιμασμένοι ώστε να μην αντιμετωπίσετε προβλήματα που θα σας 'κοστίσουν' πολύτιμο χρόνο. Για παράδειγμα, αν η κύρια δραστηριότητα του μαθήματος που έχετε σχεδιάσει βασίζεται σε ακρόαση ή παρακολούθηση βίντεο από το διαδίκτυο και η σύνδεση στο σχολικό δίκτυο είναι αδύνατη, θα πρέπει να έχετε προνοήσει είτε για μια διαφορετική δραστηριότητα, είτε να έχετε αποθηκεύσει το οπτικοακουστικό υλικό σας στον υπολογιστή σας.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ανδρούτσος, Π. (2008). *Δημιουργία και πειραματική εφαρμογή ενός μοντέλου διδασκαλίας της ιστορίας της μουσικής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση*. Δημοσιευμένη Διδακτορική Διατριβή. Θεσσαλονίκη: University Studio Press

Γαρυφαλάκη, Ε. (2012). *Πολλαπλή Νοημοσύνη*. Αθήνα: Διόπτρα.

Εθνικό Συμβούλιο Ερευνών ΗΠΑ, Επιτροπή Κοινωνικών Επιστημών και Εκπαίδευσης (2006). *Πώς μαθαίνει ο άνθρωπος. Εγκέφαλος, νους, εμπειρία και μάθηση στο σχολείο*. Αθήνα: Κέδρος.

Fontana, D. (1996). *Ο εκπαιδευτικός στην τάξη*. Αθήνα: Σαββάλας

Fontana, D. (1996). *Ψυχολογία για Εκπαιδευτικούς*. Αθήνα: Σαββάλας

Μακροπούλου, Ε. & Βαρελάς, Δ. (2009). *Plug and Play. Οι νέες τεχνολογίες στο μάθημα της μουσικής*. Αθήνα: Fagotto

Παπαναστασίου, Κ. (2013). *Μέτρηση και Αξιολόγηση στην Εκπαίδευση*. Λευκωσία: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου

Παπαπαναγιώτου, Ξ. (επιμ.) (2009). *Ζητήματα Μουσικής Παιδαγωγικής*. Θεσ/κη: ΕΕΜΕ

Slavin, R.E. (2007). *Εκπαιδευτική Ψυχολογία, θεωρία και πράξη*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Προγράμματα Σπουδών

-Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου (2009). Νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα Μουσικής [στον σύνδεσμο http://www.moec.gov.cy/analytika_programmata/nea-analytika-programmata/mousiki.pdf]

-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο & Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων (2011). Το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα της Μουσικής στην υποχρεωτική εκπαίδευση – Οδηγός Εκπαιδευτικού [στο σύνδεσμο: <http://digitalschool.minedu.gov.gr/info/newps/Τέχνες - Πολιτισμός — πρόταση α'/Οδηγός για Μουσική Α Πρόταση — Δημοτικό-Γυμνάσιο.pdf>]

-Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος «Καλλιτεχνική Παιδεία» της Α' τάξης Γενικού Λυκείου, ΦΕΚ155, τ.Β'22/1/2015, σ.1771-1785, Απόφαση 8604/Δ2, 19-1-2015, http://www.et.gr/idocsnph/pdfimageSummaryviewer.html?args=sppFfdN7IQP5_cc--m0e1_AeHdjVtLoY83kjujatTve8rzSZFvgk_clla_9YS9vGkAYi3ORfmapX5jDiTlxwziWJgdNHAvT44kicnjz_3u5MoFXpEKrZ6c77k1-A9Eyz7vqZ2x

ΣΕΝΑΡΙΟ 1^ο: ΙΜΠΡΕΣΙΟΝΙΣΜΟΣ

Ηλικία-Τάξη που απευθύνεται	Μαθητές Α' Λυκείου
Γνωστικό αντικείμενο "Impression, soleil levant" 1872	Το καλλιτεχνικό ρεύμα του ιμπρεσιονισμού στη μουσική από το έργο του Κλωντ Ντεμπυσσύ
Προβλεπόμενη διάρκεια	Μία (1) ή δύο (2) διδακτικές ώρες
Στόχοι της διδασκαλίας	Οι μαθητές Να κατανοήσουν τα κυριότερα χαρακτηριστικά του ιμπρεσιονιστικού ρεύματος Να συσχετίσουν τη μουσική του Κλωντ Ντεμπυσσύ με το ιμπρεσιονιστικό ρεύμα Γνωρίσουν την κλίμακα με ολόκληρους τόνους Αναπτύξουν ακουστικές ικανότητες και αισθητική κρίση
Διδακτική Μεθοδολογία	Ενεργητική ακρόαση, ενεργητική-συμμετοχική μάθηση, διαθεματική διασύνδεση, αξιοποίηση τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας
Υλικά και Μέσα	Υπολογιστής με σύνδεση στο διαδίκτυο, εκπαιδευτικό υλικό (βλ. παράρτημα), μουσικά όργανα
Λέξεις κλειδιά	Χρόχρωμα, παράλληλες συγχορδίες, κλίμακα με ολόκληρους τόνους
Διασύνδεση με άλλα μαθήματα	Ελληνικός και Ευρωπαϊκός πολιτισμός, Καλλιτεχνική παιδεία, Ανάπτυξη ακουστικών ικανοτήτων

<p>Δραστηριότητα 1</p>	<p>Οι μαθητές παρακολουθούν αποσπάσματα⁴ του βίντεο "Ιμπρεσιονισμός-Εξπρεσιονισμός"⁵</p> <p>Στη συνέχεια ακούν⁶ το δεύτερο πρελούδιο "πέπλα" ή "ιστία" (<i>II Prelude, "voiles"</i>) από το πρώτο βιβλίο πρελουδίων του Κ. Ντεμπυσσύ παρακολουθώντας τον παρακάτω σύντομο οδηγό ακρόασης</p> <p style="text-align: center;">Σύντομος οδηγός ακρόασης</p> <p>A μέρος 05"-20" θέμα 24" εισαγωγή φθόγγου που επαναλαμβάνεται επίμονα (οστινάτο) 30" ανάπτυξη του θέματος 1' 24" επεξεργασία του θέματος με μικρές παραλλαγές 2' 26" coda</p> <p>B μέρος 2' 38" δεύτερο μέρος - εισαγωγή πεντατονικής κλίμακας A' τρίτο μέρος με στοιχεία του πρώτου και του δεύτερου 3' 10" τρίτο μέρος - αλλαγή κλίμακας 3' 48" θέμα που οδηγεί στο τέλος του έργου</p> <p>Στη συνέχεια απαντούν τις παρακάτω ερωτήσεις Ποιά είναι η "εντύπωση" που σας προκαλεί το κομμάτι; Ποιός θα μπορούσε να είναι ο τίτλος του; Με ποιόν από τους παρακάτω πίνακες θα συσχετίζατε το κομμάτι; Γιατί;</p> <p>α) β) </p> <p style="text-align: center;">"Ιστία το απόγευμα" "Νεκρή φύση με μήλα"</p> <p>Παρατηρήστε το σημείο και τον τρόπο που είναι γραμμένος ο τίτλος του πρελουδίου. Για ποιό λόγο, κατά τη γνώμη σας, το έχει κάνει ο συνθέτης;</p>
<p>Δραστηριότητα 2</p>	<p>Ο εκπαιδευτικός «αποκαλύπτει» στους μαθητές πως στο κομμάτι χρησιμοποιείται η «ολοτονική κλίμακα» (κλίμακα με</p>

⁴ Τα πρώτα 2'. 35" και από 5'.35" έως 8'. 20"

⁵ www.youtube.com/watch?v=df84nz6-i6o (Υπουργείο Πολιτισμού - Διεύθυνση Πολιτιστικών Δράσεων 2008)

⁶ www.youtube.com/watch?v=OIJx6PbkON8

ολόκληρους τόνους). Στη συνέχεια

α) γράφει την κλίμακα στον πίνακα

β) τους εξηγεί την οργάνωσή της

Ολοτονική κλίμακα

Η κλίμακα που αποτελείται μόνο από τόνους

Κάθε φθόγγος μπορεί να είναι και η τονική νότα της κλίμακας

γ) παίζει την κλίμακα στο πιάνο (ή άλλο όργανο) και ζητά από τους μαθητές να την τραγουδήσουν

Οι μαθητές ακούν ξανά το έργο παρακολουθώντας την παρτιτούρα (βλ. παράρτημα) ώστε να παρατηρήσουν και να σημειώσουν επάνω

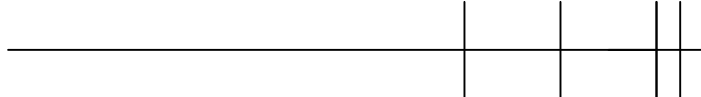
τις νότες της ολοτονικής κλίμακας (μέτρα 1-2)

την επίμονη επανάληψη (οστινάτο) του φθόγγου B♭ στο μπάσο

την πεντατονική κλίμακα (στα μαύρα πλήκτρα του πιάνου) των μέτρων 42-47 (τα μέτρα αυτά αποτελούν και το σύντομο μεσαίο μέρος του κομματιού)

A (συνεχής ανάπτυξη)
(μ. 1-42)

B A/B (Coda)
(μ.42-47) (48-τέλος)

<p>Δραστηριότητα 3</p>	<p>Οι μαθητές γράφουν στο πεντάγραμμα α) την Ντο ολοτονική κλίμακα και β) την πεντατονική κλίμακα (αρχικός φθόγγος Μι≤) και τις παίζουν στα όργανά τους. Μπορούν να μεταφέρουν τις κλίμακες και σε τονικότητες πιο εύκολες για τα όργανά τους (π.χ. πνευστά)</p> <p>A) Ολοτονική κλίμακα</p> <p>C D E F≥ G≥ A≥ C</p> <p>B) Πεντατονική κλίμακα</p> <p>E≤ G≤ A≤ B≤ D≤</p> <p>Στη συνέχεια οι μαθητές συμπληρώνουν το παρακάτω φύλλο εργασίας</p> <p>1. Σχηματίστε μία ολοτονική κλίμακα η οποία θα ξεκινάει από το φθόγγο D≤.....</p> <p>2. Ακούστε τις παρακάτω κλίμακες στο πιάνο και αναγνωρίστε την ολοτονική</p> <p>A) B C≥ D≥ E F≥ G≥ A≥ B</p> <p>B) B C≥ D E F≥ G A≥ B</p> <p>Γ) B D≤ E≤ F G A B</p> <p>3. Βρείτε και διορθώστε τη νότα που δεν ανήκει στη ΝΤΟ ολοτονική κλίμακα</p> <p>C D E F≥ G≥ A≥ B</p>
<p>Επιπλέον δραστηριότητα</p>	<p>Εάν υπάρχει χρόνος, ο εκπαιδευτικός χωρίζει το τμήμα σε ομάδες (είναι προτιμότερο να μοιραστούν οι μαθητές ανάλογα με τα μουσικά όργανα που παίζουν) και τους ζητά να συνθέσουν μια 12μετρη μελωδία χρησιμοποιώντας την ολοτονική κλίμακα. Ολοκληρώνοντας τη σύνθεση την παρουσιάζουν στις υπόλοιπες ομάδες.</p>

Βιβλιογραφία	<p>Abraham Gerald (1979). <i>The Concise Oxford History of Music</i>. Oxford New York: Oxford University Press</p> <p>Γκρίφιθς Πολ (1993). <i>Μοντέρνα μουσική</i>. μτφ. Μ. Κώστιου, Αθήνα: Σ.Ι. Ζαχαρόπουλος</p> <p><i>Michels Ulrich (1999). 'Ατλας της μουσικής. τόμος ΙΙ. μτφ. Ινστιτούτο Έρευνας Μουσικής και Ακουστικής</i>. Αθήνα: Φ. Νάκας</p> <p>Σάλτσμαν Έρικ. (1983). <i>Εισαγωγή στη μουσική του 20ού αιώνα</i>. μτφ. Γ. Ζερβός. Αθήνα: Νεφέλη</p>
Δικτυογραφία	<p>https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/d7/Whole_tone_scale_on_B.PNG/800px-Whole_tone_scale_on_B.PNG</p> <p>http://www.mmb.org.gr/page/default.asp?id=5163&la=1</p> <p>lyk-mous-laris.lar.sch.gr/arxeia/music/impression.pdf</p> <p>https://el.wikipedia.org/wiki/Ιμπρεσιονισμός</p> <p>ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C111/62/475,1802/</p>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

-II.

Modéré (♩ = 88)

(Dans un rythme sans rigueur et caressant)

The musical score is written for piano in 2/4 time. It consists of four systems of staves. The first system features a treble clef staff with a melody of chords and a bass clef staff with a simple accompaniment. Dynamics include *p très doux*, *p*, and *più p*. The second system has a treble clef staff with a melodic line and a bass clef staff with a rhythmic accompaniment. Dynamics include *pp expressif* and *toujours pp*. The third system has a treble clef staff with a melodic line and a bass clef staff with a rhythmic accompaniment. Dynamics include *très doux*. The fourth system has a treble clef staff with a melodic line and a bass clef staff with a rhythmic accompaniment. Dynamics include *pp*.

First system of a piano score. The right hand features a melodic line with slurs and dynamic markings of *p* and *pp*. The left hand provides a harmonic accompaniment with chords and moving lines.

Second system of a piano score. The right hand has a melodic line with slurs and dynamic markings of *pp* and *pp*. The left hand has a bass line with slurs and dynamic markings of *pp*. The instruction *pp très souple* is written below the right hand.

Third system of a piano score. The right hand has a melodic line with slurs and dynamic markings of *pp* and *p*. The left hand has a bass line with slurs and dynamic markings of *pp*. The instruction *Cédez - - - - //* is written above the right hand, and *a tempo* is written below the right hand.

Fourth system of a piano score. The right hand has a melodic line with slurs and dynamic markings of *p* and *p*. The left hand has a bass line with slurs and dynamic markings of *p*.

Fifth system of a piano score. The right hand has a melodic line with slurs and dynamic markings of *p* and *dim.*. The left hand has a bass line with slurs and dynamic markings of *pp*. The instruction *Cédez - - - - //* is written above the right hand.

First system of a piano score. The right hand features a melodic line with slurs and accents, while the left hand provides harmonic support with chords and moving lines. A *pp* dynamic marking is present in the right hand.

Second system of the piano score. The right hand continues with a melodic line, and the left hand features a bass line with triplets. A *p* dynamic marking is present in the right hand. The system concludes with the instruction "Serrez - - - //".

Third system of the piano score. The right hand has a melodic line with a triplet and a *mf* dynamic marking. The left hand has a bass line with a triplet and a *p* dynamic marking. The system concludes with the instruction "Cédez - - - // En animant".

Fourth system of the piano score. The right hand features a rapid melodic line with an 8-measure slur and a *f* dynamic marking. The left hand has a bass line with a *cresc.* marking and a *molto* dynamic marking. The system concludes with the instruction "Emporté - - - // Cédez - - //".

Fifth system of the piano score. The right hand features a melodic line with a *p* dynamic marking. The left hand features a bass line with a *p* dynamic marking and a *7* marking. The system concludes with the instruction "Très retenu - - - //".

ΣΕΝΑΡΙΟ 2^ο: ΕΞΠΡΕΣΙΟΝΙΣΜΟΣ

Ηλικία-Τάξη που απευθύνεται	Α' Λυκείου
Γνωστικό αντικείμενο	Το ρεύμα του εξπρεσιονισμού στη μουσική και στη ζωγραφική
Προβλεπόμενη διάρκεια	Δύο (2) ή τρεις (3) διδακτικές ώρες
Στόχοι της διδασκαλίας	<p>Γνώσεις και δεξιότητες Οι μαθητές Να κατανοήσουν τα κυριότερα χαρακτηριστικά του εξπρεσιονιστικού ρεύματος Να αναπτύξουν την ικανότητα να παρακολουθούν την παρτιτούρα μουσικού έργου Να αναπτύξουν ακουστικές ικανότητες και αισθητικό κριτήριο</p> <p>Παιδαγωγικοί στόχοι ερευνητική μάθηση ενεργητική συμμετοχή ανάπτυξη συνεργασίας και ομαδικότητας</p>
Διδακτική Μεθοδολογία	τεχνική της συν-ανάγνωσης, ανακαλυπτική ενεργητική-συμμετοχική μάθηση, ομαδοσυνεργατική μάθηση, διαθεματική διασύνδεση, αξιοποίηση τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας
Υλικά και Μέσα	Προτείνεται το μάθημα να γίνει στην αίθουσα υπολογιστών υπολογιστές με σύνδεση στο διαδίκτυο, εκπαιδευτικό υλικό (βλ. παράρτημα), μουσικά όργανα, λευκές κάρτες, υλικά ζωγραφικής (π.χ. λευκό χαρτόνι και παστέλ)
Λέξεις κλειδιά	ατονικότητα, ηχοχρωματική μελωδία
Διασύνδεση με άλλα μαθήματα	Εφαρμογές Πληροφορικής, Ελληνικός και Ευρωπαϊκός πολιτισμός, Καλλιτεχνική Παιδεία

Δραστηριότητα 1	<p>Ο εκπαιδευτικός εισάγει τους μαθητές στον εξπρεσιονισμό με την προβολή του βίντεο "<i>L'arte di Kandinsky e la musica di Schonberg</i>"⁷ στο οποίο βλέπουν πίνακες του εξπρεσιονιστή ζωγράφου Β. Καντίνσκυ, ενώ ακούν το πρώτο από τα "<i>Τρία κομμάτια για πιάνο</i>" ορ.11 του συνθέτη Α. Σαίνμπεργκ</p> <p>Αμέσως μετά οι μαθητές προσπαθούν να απαντήσουν τις παρακάτω ερωτήσεις για να γνωρίσουν με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού τα κυριότερα χαρακτηριστικά του εξπρεσιονισμού στη ζωγραφική</p>
------------------------	--

⁷ www.youtube.com/watch?v=3jfp7isw5c

 <p>Wassily Kandinsky (1866-1944)</p>	<p>Πώς θα περιγράφατε τα χρώματα των έργων; (π.χ. έντονα, απαλά, αναμειγμένα) Το χρώμα ή το αντικείμενο ("θέμα") θεωρείται πως είναι πιο σημαντικό στα έργα που είδατε; Χρησιμοποιείται το μαύρο χρώμα στα έργα; Πώς θα περιγράφατε τα θέματα των έργων; (συγκεκριμένα, αφηρημένα) Διακρίνεται στα παραπάνω έργα η τάση του εξπρεσιονιστικού ρεύματος προς την αφαίρεση; Στα έργα που υπάρχει απεικόνιση αντικειμένων αυτή είναι πιστή αναπαράσταση της πραγματικότητας ή αλλοιωμένη; Ποια μπορεί να ήταν η πρόθεση του ζωγράφου; Να απεικονίσει κάτι ή να εκφράσει τα συναισθήματά του; Τι συναισθήματα πιστεύετε πως θέλει να προκαλέσει ο ζωγράφος στον θεατή;</p> <p>Οι μαθητές χωρίζονται σε τρεις ομάδες. Η κάθε ομάδα αναζητά πληροφορίες στο διαδίκτυο για μία από τις παρακάτω καλλιτεχνικές ομάδες α) για την ομάδα "γέφυρα"⁸ β) για την ομάδα "μπλε καθαλάρης"⁹ γ) για τη "δεύτερη σχολή της Βιέννης"¹⁰</p> <p>Στη συνέχεια κρατούν ομαδικά σημειώσεις και παρουσιάζουν τις πληροφορίες. Θα πρέπει να δοθεί έμφαση α) Στον κοινωνικό προσανατολισμό της ομάδας "γέφυρα" β) Στον πνευματικό προσανατολισμό της ομάδας "μπλε καθαλάρης" γ) Στη συστηματική χρήση της ατονικότητας στα έργα των συνθετών της "δεύτερης σχολής της Βιέννης" δ) Στη σύνδεση των θέσεων του Β. Καντίνσκυ και του Α. Σαίνμπεργκ σχετικά με την τέχνη</p> <p>Η κάθε ομάδα γράφει σε κάρτες από τρεις ερωτήσεις σχετικές με το περιεχόμενο της ερευνά της. Η κάθε ερώτηση θα έχει τρεις πιθανές σύντομες απαντήσεις. Όλες οι κάρτες τοποθετούνται σε ένα κουτί σε κάποιο σημείο της αίθουσας.</p>
<p>Δραστηριότητα 2</p>	<p>Οι μαθητές χωρίζονται σε τρεις ομάδες. Η κάθε ομάδα αναζητά πληροφορίες στο διαδίκτυο για έναν από τους όρους α) "ατονική μουσική", β) "εξελισσόμενη παραλλαγή", γ) "ηχοχρωματική μελωδία". Κρατούν σημειώσεις και παρουσιάζουν τις πληροφορίες</p> <p>Στη συνέχεια η κάθε ομάδα γράφει σε κάρτες από δύο ερωτήσεις σχετικές με το περιεχόμενο της ερευνά της. Η κάθε ερώτηση θα έχει τρεις πιθανές σύντομες απαντήσεις. Όλες οι κάρτες τοποθετούνται στο ίδιο κουτί με τις προηγούμενες. Αυτό το υλικό θα χρησιμοποιηθεί σε παιχνίδι που παρουσιάζεται παρακάτω.</p>

⁸ www.artmag.gr/art-history/art-history/item/1099-expressionism

⁹ ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C111/62/475,1804/

¹⁰ <http://lyk-mous-laris.lar.sch.gr/arxeia/music/expression.pdf>

 <p>Arnold Schönberg (1874-1951)</p>	<p>Οι μαθητές ακούν¹¹ ξανά το πρώτο από τα "Τρία κομμάτια για πιάνο" ορ.11 (1909) του Α. Σαίνμπεργκ παρακολουθώντας την παρτιτούρα (βλ. παράρτημα II). Με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού προσπαθούν να διακρίνουν στο έργο τα εξής στοιχεία:</p> <p>Την έλλειψη τονικής οργάνωσης του υλικού, δηλαδή την έλλειψη τονικού κέντρου</p> <p>Την έλλειψη ολοκληρωμένης θεματικής φράσης</p> <p>Τον κερματισμό του "θεματικού υλικού" σε μικρά μοτίβα με απλά διαστήματα (βλ. στα πέντε πρώτα μέτρα $B \geq G / A F E G$ - μπάσο $G \leq B G$)</p> <p>τη μεταφορά και την αναστροφή των παραπάνω διαστημάτων από όπου θα προκύψει όλο σχεδόν το υλικό της επεξεργασίας</p> <p>Τις διαστηματικές σχέσεις των φθόγγων ως δομικό στοιχείο της σύνθεσης</p> <p>Τη συνεχή ανάπτυξη-εξέλιξη της αρχικής "ιδέας"</p> <p>Την αρχή της ταύτισης (που θα ολοκληρωθεί αργότερα με το δωδεκάφθογγο σύστημα) μορφής και περιεχομένου</p>
<p>Δραστηριότητα 3 Παιχνίδι αξιολόγησης</p>	<p>Οι μαθητές συλλέγουν όλες τις κάρτες με τις πληροφορίες</p> <p>Στη συνέχεια οι μαθητές κάθονται σε κύκλο για να παίξουν το παιχνίδι</p> <p style="text-align: center;">Κανόνες του παιχνιδιού</p> <p>Κάθε μαθητής θα τραβήξει τουλάχιστον μία φορά μια κάρτα και θα κάνει μία ερώτηση στον διπλανό του από τα δεξιά ο οποίος και θα πρέπει να απαντήσει. Στην περίπτωση που δεν γνωρίζει την απάντηση χάνει έναν βαθμό, ενώ την σωστή απάντηση δίνει ο μαθητής που έκανε την ερώτηση. Την επόμενη κάρτα ή ερώτηση θέτει ο επόμενος (εκ δεξιών) μαθητής κ.ο.κ. (Με το δεδομένο ότι το μάθημα είναι μονόωρο προτείνεται η συλλογή πληροφοριών σε κάρτες να ανατεθεί στους μαθητές ως κατ' οίκον εργασία.)</p>
<p>2η Διδακτική ώρα</p> <p>Δραστηριότητα 4</p>	<p>Οι μαθητές παρακολουθούν¹² το τρίτο μέρος "Χρώματα" ("Farben") του έργου "Πέντε κομμάτια για ορχήστρα" ορ.16 του Α. Σαίνμπεργκ</p> <p>Οι μαθητές κατά τη διάρκεια της ακρόασης προσέχουν τα παρακάτω ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του μέρους:</p> <p>την έλλειψη τονικού κέντρου</p> <p>την έλλειψη θέματος ή μοτίβου</p> <p>τη δόμησή του πάνω σε μία μόνο συγχορδία</p> <p>τις αρμονικές και ηχοχρωματικές εναλλαγές (ηχοχρωματική μελωδία)</p> <p>την κυκλική του κίνηση</p> <p>Στη συνέχεια συμπληρώνουν το παρακάτω φύλλο εργασίας (αν χρειαστεί επαναλαμβάνεται μέρος της ακρόασης)</p> <p>1. Το μέρος "χρώματα" είναι</p>

¹¹ www.youtube.com/watch?v=tDiyVJVeNXg

¹² www.youtube.com/watch?v=SPqDfzc7IGg (ή στο www.youtube.com/watch?v=tFT6NIYMF1I όπου παρουσιάζεται ταυτόχρονα και η ανάλυσή του)

Αλλοιωμένα χαρακτηριστικά
Έμφαση στα μάτια που κοιτούν διεισδυτικά το θεατή
Μερική συμμετρία της μορφής
Αποξένωση από τον κόσμο

"Κόκκινο βλέμα" ("Red gaze") 1910

Διάλυση της μορφής
Παραμόρφωση ως αντίδραση στη ρεαλιστική πραγματικότητα
Απλότητα στην τεχνική
Αποφυγή των λεπτομερειών/Αποκήρυξη του περιττού"
Έμφαση στα μάτια
Προσπάθεια απόδοσης συναισθημάτων φόβου και αγωνίας

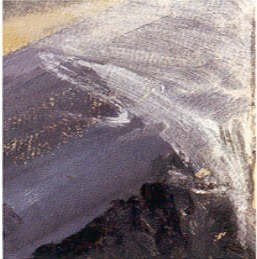

"Δάκρυα" ("Tears")

Εφιαλτική παραμόρφωση
Σύνδεση με τα όνειρα και το **ασυνείδητο**

"Τοπίο" ("Landscape"),
Σχετική συμμετρία
Ασάφεια θέματος
Ασάφεια κλίμακας
Ελάχιστη προοπτική
Διάχυση των χρωμάτων
Περιορισμός του χρωματικού εύρους

	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="text-align: center;"> <p>"Σκέψη" (<i>Thinking</i>)</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>"Όραμα" (<i>Vision</i>)</p> </div> </div> <p>Αφηρημένα θέματα ή χωρίς θέματα Αφαίρεση</p> <p>Οι μαθητές συνοψίζουν τα χαρακτηριστικά της ζωγραφικής του Α. Σαίνμπεργκ</p> <p>Αλλοίωση της μορφής μπροστά από ένα κενό, θολό ή ακαθόριστο φόντο με έμφαση στα μάτια ως έκφραση της πνευματικότητας του καλλιτέχνη</p> <p>Παραμορφώσεις - αποφυγή του "ωραίου"</p> <p>"Εφιαλτικές" εικόνες - σύνδεση με το ασυνείδητο</p> <p>Μη ρεαλιστικές απεικονίσεις του εξωτερικού κόσμου- έκφραση του εσωτερικού κόσμου του καλλιτέχνη</p> <p>Συναισθήματα αποξένωσης, αγωνίας, φόβου</p> <p>Σχετική συμμετρία στις μορφές (ούτε ακριβής συμμετρία ούτε απόλυτη ασυμμετρία)</p> <p>Έργα χωρίς συγκεκριμένα θέματα</p>																											
<p>Δραστηριότητα 6</p> <p>Άσκηση Αξιολόγησης</p>	<p>Οι μαθητές παρακολουθούν¹³ απόσπασμα του έργου "Προσμονή" ("Erwartung") ορ.17 του Α. Σαίνμπεργκ και στη συνέχεια συμπληρώνουν το παρακάτω φύλλο εργασίας</p> <table style="width: 100%; border: none;"> <thead> <tr> <th style="width: 70%;"></th> <th style="width: 15%; text-align: center;">Σωστό</th> <th style="width: 15%; text-align: center;">Λάθος</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Στο απόσπασμα που παρακολουθήσατε</td> <td style="text-align: center;">☐</td> <td style="text-align: center;">☐</td> </tr> <tr> <td>1. Δεν υπάρχει μουσικό "θέμα"</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>2. Δεν υπάρχει πλούσια ηχοχρωματική επεξεργασία</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>3. Εκφράζονται συναισθήματα αγωνίας και φόβου</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>4. Υπάρχει τονικό κέντρο</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>5. Η ενορχήστρωση είναι απλή</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>6. Η μουσική δημιουργεί "εφιαλτικές εικόνες"</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>7. Η πρωταγωνίστρια αισθάνεται αποξενωμένη από τον υπόλοιπο κόσμο</td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>		Σωστό	Λάθος	Στο απόσπασμα που παρακολουθήσατε	☐	☐	1. Δεν υπάρχει μουσικό "θέμα"			2. Δεν υπάρχει πλούσια ηχοχρωματική επεξεργασία			3. Εκφράζονται συναισθήματα αγωνίας και φόβου			4. Υπάρχει τονικό κέντρο			5. Η ενορχήστρωση είναι απλή			6. Η μουσική δημιουργεί "εφιαλτικές εικόνες"			7. Η πρωταγωνίστρια αισθάνεται αποξενωμένη από τον υπόλοιπο κόσμο		
	Σωστό	Λάθος																										
Στο απόσπασμα που παρακολουθήσατε	☐	☐																										
1. Δεν υπάρχει μουσικό "θέμα"																												
2. Δεν υπάρχει πλούσια ηχοχρωματική επεξεργασία																												
3. Εκφράζονται συναισθήματα αγωνίας και φόβου																												
4. Υπάρχει τονικό κέντρο																												
5. Η ενορχήστρωση είναι απλή																												
6. Η μουσική δημιουργεί "εφιαλτικές εικόνες"																												
7. Η πρωταγωνίστρια αισθάνεται αποξενωμένη από τον υπόλοιπο κόσμο																												
<p>Δραστηριότητα 7</p>	<p>Οι μαθητές ακούν¹⁴ το έργο "Πέντε κομμάτια για ορχήστρα" (μέρη I-II) ορ.16 του Α. Σαίνμπεργκ και προσπαθούν να το αποδώσουν σε έναν σύντομο</p>																											

¹³ www.youtube.com/watch?v=iYHHXY2lhe4

Άσκηση Αξιολόγησης	εξπρεσιονιστικό πίνακα δικής τους σύνθεσης δικαιολογώντας τις σχεδιαστικές και χρωματικές επιλογές τους
Βιβλιογραφία	<p>Abraham Gerald (1979). <i>The Concise Oxford History of Music</i>. Oxford New York: Oxford University Press</p> <p>Γκρίφιθς Πολ (1993). <i>Μοντέρνα μουσική</i>. μτφ. Μ. Κώστιου, Αθήνα: Σ.Ι. Ζαχαρόπουλος</p> <p>Ζερβός Γιώργος. (2001). <i>Ο Νίκος Σκαλκώτας και η ευρωπαϊκή παράδοση των αρχών του 20ού αιώνα</i>. Παπαρηγορίου-Νάκας, 2001</p> <p><i>Michels Ulrich (1999). 'Ατλας της μουσικής. τόμος II. μτφ. Ινστιτούτο Έρευνας Μουσικής και Ακουστικής</i>. Αθήνα: Φ. Νάκας</p> <p>Μπέκερ Πωλ (1989). <i>Η ορχήστρα-ένα χρονικό της ανθρώπινης συλλογικότητας</i>". μτφ. Μ. Γρηγορίου. Νεφέλη</p> <p>Σάλτσμαν Έρικ. (1983). <i>Εισαγωγή στη μουσική του 20ού αιώνα</i>. μτφ. Γ. Ζερβός. Αθήνα: Νεφέλη</p>
Δικτυογραφία	<p>temberes.blogspot.com/2015/03/blog-post_15.html</p> <p>https://el.wikipedia.org/wiki/Εξπρεσιονισμός</p> <p>http://www.teiath.gr/userfiles/eadsa_web_admin/lessons/st_semester/Expressionism.pdf</p> <p>www.artmag.gr/art-history/art-history/item/1099-expressionism</p> <p>ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C111/62/475,1804/</p> <p>http://lyk-mous-laris.lar.sch.gr/arxeia/music/expression.pdf</p> <p>http://www.pi-schools.gr/books/gymnasio/mous_c/math/001-085.pdf</p> <p>http://digitalschool.minedu.gov.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-C114/612/3973,17781/unit=687</p> <p><i>op.11 no 1</i></p> <p>http://www.nathanieleschler.com/upload/Drei%20Klavierstucke,%20Op.%2011.pdf</p> <p>http://www.academia.edu/2776781/The_Musical_Idea_and_Motivic_Structure_in_Schoenberg_s_Op._11_No._1</p> <p>https://en.wikipedia.org/wiki/Drei_Klavierst%C3%BCcke</p> <p><i>farben</i></p> <p>https://en.wikipedia.org/wiki/Five_Pieces_for_Orchestra</p> <p>http://www.toddtarantino.com/hum/schoenberg_farben.html</p> <p>http://www.laphil.com/philpedia/music/five-pieces-for-orchestra-op-16-arnold-schoenberg</p> <p><i>Erwartung</i></p> <p>https://en.wikipedia.org/wiki/Erwartung</p> <p>http://library.music.utoronto.ca/discourses-in-music/v3n2a1.html</p> <p>http://www.allmusic.com/composition/erwartung-monodrama-in-1-act-op-17-mc0002358710</p> <p>http://symposium.music.org/SupportingFiles/ArticlesVol35/Adams/AdamsFig8.jpg</p>

DREI KLAVIERSTÜCKE

op. 11, revidiert 1924

Mäßige **I**

1 2 3 4 5

6 7 8 rit. 9 langsamer 10

11 12 viel schneller 13

mit Dämpfung (3. Pedal)

14 Die Tasten tonlos niederdrücken! 15 langsamer 16

Flag. (d) ohne Ped. ohne Ped.

17 18 19 20 21 22

sehr langsam

[- -]

rit. - - Mäßig

23 24 25 26 27

langsam

28 rascher 29 30

fließender

31 32 33 34 35

36 37 38

39 40

41 42

43 44 45

f *pp* *pp*

Musical score for measures 43-45. Measure 43 starts with a forte (*f*) dynamic, followed by piano (*pp*) in measures 44 and 45.

46 47 48

pp

Musical score for measures 46-48. Measure 46 starts with piano (*pp*), which continues through measures 47 and 48.

49 50 51

f *accel.* *ff* *pp*

martellato
ohne Ped.

Musical score for measures 49-51. Measure 49 starts with forte (*f*), followed by an acceleration (*accel.*) leading to fortissimo (*ff*) in measure 50, and piano (*pp*) in measure 51. A *martellato* instruction with a downward bowing symbol is present in measure 51, with the note "ohne Ped." below it.

52 53 54 55

p *gebunden* *cresc.*

Musical score for measures 52-55. Measure 52 starts with piano (*p*), followed by a *gebunden* (bound) instruction in measure 53, and a crescendo (*cresc.*) starting in measure 54.

56 57 58 59

f *p* *sf dim.*

Musical score for measures 56-59. Measure 56 starts with forte (*f*), followed by piano (*p*) in measure 58, and sforzando (*sf*) with a decrescendo (*dim.*) in measure 59.

60 61 62 63 64

pp

Musical score for measures 60-64. Measure 62 starts with piano (*pp*), which continues through measures 63 and 64.

ΣΕΝΑΡΙΟ 3^ο: ΔΩΔΕΚΑΦΘΟΓΓΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Ηλικία-Τάξη που απευθύνεται	μαθητές Α' Λυκείου
Γνωστικό αντικείμενο	Η επινόηση του δωδεκαφθογγικού συστήματος από τον Α. Σαίμπεργκ
Προβλεπόμενη διάρκεια	Μία (1) διδακτική ώρα
Στόχοι της διδασκαλίας	Γνώσεις και δεξιότητες Οι μαθητές Να κατανοήσουν τις βασικές δομικές αρχές του δωδεκαφθογγικού συστήματος Να αποκτήσουν την ικανότητα κατασκευής μιας απλής δωδεκαφθογγικής σειράς Να αναπτύξουν την ικανότητα παρακολούθησης μουσικού έργου με την αντίστοιχη παρτιτούρα Να αναπτύξουν ακουστικές ικανότητες και αισθητικό κριτήριο Παιδαγωγικοί στόχοι: ερευνητική μάθηση, ενεργητική συμμετοχή
Διδακτική Μεθοδολογία	Ανακαλυπτική μάθηση, ενεργητική-συμμετοχική μάθηση,
Υλικά και Μέσα	υπολογιστής με σύνδεση στο διαδίκτυο, πεντάγραμμο, εκπαιδευτικό υλικό (βλ. παράρτημα), μουσικά όργανα
Λέξεις κλειδιά	δωδεκαφθογγισμός

<p>Δραστηριότητα 1</p> <p>Alban Berg</p>	<p>Ο εκπαιδευτικός εισάγει τους μαθητές στο δωδεκάφθογγο σύστημα μουσικής γραφής με το έργο του Α. Σαίμπεργκ "Κομμάτι για πιάνο" ορ.33α¹⁵</p> <p>Ο εκπαιδευτικός "αποκαλύπτει" στους μαθητές πως το έργο είναι δωδεκαφθογγικό και τους εισάγει στον δωδεκαφθογγισμό (βλ. επιπλέον πληροφορίες)</p> <p>Οι μαθητές μοιράζονται την παρτιτούρα του έργου και ακούν πάλι τα δύο πρώτα μέτρα (βλ. παράρτημα)</p> <p>Κυκλώνουν κάθε μία από τις νότες των τριών πρώτων συγχορδιών, οι οποίες αποτελούν και τη σειρά του έργου</p>
--	--

¹⁵ www.youtube.com/watch?v=voyLno0HdoA

<p>(1885-1935)</p> <p>Anton Webern (1883-1945)</p>	
<p>Δραστηριότητα 2</p> <p>Νίκος Σκαλκώτας (1904-1949)</p>	<p>Οι μαθητές να γράφουν στο πεντάγραμμο τη σειρά του κομματιού B ≤ F C B A F ≥ C ≥ D ≥ G A ≤ D E</p> <p>Με τη συνοδεία του πιάνου (ή όποιου οργάνου διατίθεται) προσπαθούν να τραγουδήσουν τη σειρά Στη συνέχεια προσπαθούν σε ομάδες να φτιάξουν τις παραπληρωματικές (ή "κατοπτρικές") της σειρές</p> <p>A) Καρκινική E D A ≤ G D ≥ C ≥ F ≥ A B C F B ≤</p> <p>B) Αντίστροφη (μία πέμπτη κάτω από τον πρώτο φθόγγο της αρχικής) E ≤ A ≤ D ≤ D E G C B ≤ G ≤ F B A</p> <p>Γ) Αντίστροφη της καρκινικής A B F G ≤ B ≤ C G E D D ≤ A ≤ E ≤</p> <p>Έχοντας όλο το δομικό υλικό του έργου, οι μαθητές το ακούν ξανά παρακολουθώντας την παρτιτούρα και όπου μπορούν κυκλώνουν την αρχική σειρά</p>
<p>Δραστηριότητα 3</p>	<p>Οι μαθητές ενθαρρύνονται να δημιουργήσουν μία δική τους δωδεκάφθογγη σειρά προσπαθώντας να έχει μελωδική συνέχεια Εάν θέλουν και μπορούν γράφουν και τις συμπληρωματικές της Συνθέτουν ένα μικρό κομμάτι (8-12 μέτρα) με τη σειρά που έχουν φτιάξει ακολουθώντας τους κανόνες της δωδεκαθογγικής γραφής</p>
<p>Επιπλέον πληροφορίες</p>	<p>Βασικές αρχές του δωδεκάφθογγου συστήματος Επιβάλλεται η εξάντληση ολόκληρου του ηχητικού χώρου της χρωματικής κλίμακας πριν από οποιαδήποτε επανάληψη Απαγορεύεται η συχνή επανάληψη μιας νότας μέσα στην ίδια περιοχή της δωδεκάδας Η κάθε νότα της δωδεκάδας συνδέεται μόνο με τις γειτονικές της Όσες φορές και αν εμφανίζεται η δωδεκάφθογγη σειρά επαναλαμβάνει την ίδια διάταξη Η πρωτογενής ιδέα του συνθέτη παρουσιάζεται συνήθως σε μία πρώτη φράση η οποία χρησιμοποιεί περίπου τις μισές από τις δώδεκα νότες Με τις υπόλοιπες ο συνθέτης επινοεί μια δεύτερη φράση ως συντακτικό συμπλήρωμα της πρώτης Ο εμπλουτισμός του βασικού θεματικού υλικού επιτρέπει τον σχηματισμό</p>

	<p>παραπληρωματικών μορφών της αρχικής σειράς (καρκινική, αντίστροφη, καρκινική της αντίστροφης Μπορεί να γίνει κερματισμός της σειράς κάθετα ή οριζόντια Επιτρέπονται τα τρανσπόρτα Απαγορεύεται ο διπλασιασμός μιας νότας σε οκτάβα</p> <p>Σύντομη μορφολογική ανάλυση του έργου "Κομμάτι για πιάνο" op.33a Η σειρά κατανέμεται στις τρεις τετράφωνες συγχορδίες του πρώτου μέρους Οι επόμενες τρεις αντιστοιχούν στην αναστροφή της καρκινικής Στα επόμενα τρία μέτρα η σειρά διευθετείται με την αναστροφή της καρκινικής στην πάνω έκταση και με την καρκινική στην κάτω έκταση Στα επόμενα μέτρα το υλικό αντιπαρατίθεται αντιστικτικά Επανάληψη ως στοιχείο επέκτασης στα μέτρα 8 και 9 Στο μέτρο 14 εμφανίζεται το δεύτερο θέμα (η σειρά κατανέμεται σε ομάδες από έξι νότες) Στο τέλος του μέτρου 27 συνεχίζεται η επεξεργασία που άρχισε στα μέτρα 21-22 Επαναφορά της αρχικής σειράς μετά τη fermata στο μέτρο 32 Μικρές κατερχόμενες και ανερχόμενες φράσεις σε ενοποιημένη διάταξη όλων των σειρών στα μέτρα 37-38 Τελική επανερμηνεία των μέτρων 1-2</p>
Βιβλιογραφία	<p>Γκρίφιθς Πολ (1993). <i>Μοντέρνα μουσική</i>. μτφ. Μ. Κώστιου, Αθήνα: Σ.Ι. Ζαχαρόπουλος Ζερβός Γιώργος. (2001). <i>Ο Νίκος Σκαλκώτας και η ευρωπαϊκή παράδοση των αρχών του 20ού αιώνα</i>. Παπαρηγορίου-Νάκας, 2001 Σάλτσμαν Έρικ. (1983). <i>Εισαγωγή στη μουσική του 20ού αιώνα</i>. μτφ. Γ. Ζερβός. Αθήνα: Νεφέλη</p>
Δικτυογραφία	<p>http://www.ex-tempore.org/ExTempore96/MacKay96.htm http://www.musictheory21.com/documents/graebner_an-analysis-of.pdf http://theory.music.temple.edu/~aleck/Courses/theory.IV/HW/Schoenberg.op33a.matrix.pdf http://www.unm.edu/~jthsmith/documents/working/jthsmith_schoenberg33a.pdf</p>

KLAVIERSTÜCK

op. 33a

Mäßig (♩ = 120)

The musical score is written for piano in 4/4 time, with a tempo of Mäßig (♩ = 120). It consists of 16 measures across five systems. The key signature has one sharp (F#). The score includes various dynamics and performance instructions:

- Measures 1-4: *cantabile*, *p*, *sf*, *sfz*.
- Measures 5-7: *sfz*, *mf*.
- Measures 8-9: *p*, *poco rit.*
- Measures 10-12: *mf*, *sfz*, *p dolce*, *poco rit.*. A 2/4 time signature change occurs at the end of measure 12.
- Measures 13-16: *molto rit.*, *a tempo*, *f*, *p*, *p cantabile*.

17 18 9 **heftiger**
f martellato

20 21 22 **poco rit.** **ruhiger cantabile**
p

23 24 25 **rit..** **a tempo** **dolce**
p **f** **energisch** **ff** **p**

26 27 **scherzando** **steigernd**
sf **p martellato**

28 29

30 53

Measures 30 and 31. Measure 30 features a dynamic marking of *f*. Measure 31 features a dynamic marking of *mp*. The time signature is 5/4.

32 6

Measures 32 and 33. Measure 32 features a dynamic marking of *ff*. Measure 33 features a dynamic marking of *p*. The time signature is 5/4.

34 - Ruhig

Measures 34 and 35. Measure 34 features a dynamic marking of *pp*. Measure 35 features a dynamic marking of *p dolce*. The time signature is 4/4. Performance directions include *rit.* and *- Ruhig*.

36 steigernd

Measures 36 and 37. Measure 36 features a dynamic marking of *p*. Measure 37 features a dynamic marking of *p cresc.*. The time signature is 4/4. Performance direction includes *steigernd*.

38 rit.

Measures 38, 39, and 40. Measure 38 features a dynamic marking of *f*. Measure 39 features a dynamic marking of *f*. Measure 40 features a dynamic marking of *ff*. The time signature is 3/4. Performance direction includes *rit.*

ΣΕΝΑΡΙΟ 4ο: ΔΥΤΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΜΕΤΑ ΤΟ 1950: ΜΙΝΙΜΑΛΙΣΜΟΣ

Γενικά:	<p>Σε αυτό το διδακτικό σενάριο οι μαθητές θα έρθουν σε επαφή με το μουσικό ρεύμα του <i>μινιμαλισμού</i>.</p> <p>Συγκεκριμένα, θα έχουν την ευκαιρία:</p> <ul style="list-style-type: none">να συζητήσουν για τις αλλαγές σε κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο που οδήγησαν στο ρεύμα του <i>μινιμαλισμού</i>να γνωρίσουν και να εξοικειωθούν με μινιμαλιστικά χαρακτηριστικά και τεχνικές <i>σύνθεσης</i> του μινιμαλισμούνα συγκρίνουν/συσχετίσουν τον μινιμαλισμό με πρότερα μουσικά είδη
Διδακτικοί Στόχοι: 	<p>Οι μαθητές θα πρέπει:</p> <ul style="list-style-type: none">να είναι σε θέση να διακρίνουν μέσα από ακροάσεις τα χαρακτηριστικά μιας μινιμαλιστικής σύνθεσηςνα είναι ικανοί να συνθέτουν – απλοϊκής μορφής – κομμάτια χρησιμοποιώντας τις τεχνικές σύνθεσης του μινιμαλισμούνα μπορούν να εκτελέσουν στα όργανά τους ή με παλαμάκια δοσμένα μινιμαλιστικά έργα
Διδακτική Μεθοδολογία:	<ul style="list-style-type: none">Βιωματική προσέγγισηΆτυπες μορφές μάθησηςΧρήση Νέων ΤεχνολογιώνΣυνεργατική μάθησηΔιαθεματική προσέγγισηΔιαφοροποιημένη διδασκαλία
Υλικά και Μέσα:	<ul style="list-style-type: none">ηλεκτρονικός υπολογιστής ή διαδραστικός πίνακαςcd playerσυνοδευτικό υλικό – φυλλάδια (βλ. Παράρτημα) ή απλά τετράδια πενταγράμμουμουσικά όργανα (ανάλογα με τα μουσικά όργανα που παίζουν οι μαθητές ή διαθέτει το σχολείο)
Διάρκεια (προτεινόμενη):	Δύο (2) με τρεις (3) διδακτικές ώρες
Διασύνδεση με άλλα μαθήματα του Π.Σ.	Εφαρμογές Πληροφορικής στη Μουσική (Μουσική Τεχνολογία): Καταγραφή μουσικών παραδειγμάτων με το ελεύθερο λογισμικό <i>Musescore</i> (Λογισμικό καταγραφής και επεξεργασίας παρτιτούρας) Πειραματισμοί με το ελεύθερο λογισμικό <i>Audacity</i> (Λογισμικό ηχογράφησης και επεξεργασίας ήχων): χρήση εφέ (effect) σε δοσμένο MIDI ή AUDIO αρχείο και ηχογράφηση της φωνής των μαθητών.
Λέξεις κλειδιά:	<i>Μινιμαλισμός, μοτίβο (loop), απόκλιση φάσης (phase shifting), Στιβ Ράιχ (Steve Reich)</i>

Πορεία Διδασκαλίας:

1^η
ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ :

Η εισαγωγή στον μινιμαλισμό και τα χαρακτηριστικά του προτείνεται να γίνει σταδιακά και μέσα από την συσχέτιση μινιμαλιστικών φωτογραφιών και μουσικών κομματιών (βλ. προτεινόμενες ακροάσεις παρακάτω).

Ο μινιμαλισμός:
χαρακτηριστικά,
τεχνικές σύνθεσης και
κυριότεροι συνθέτες

Ενδεικτική φωτογραφία: Roy Decarava – *Sun and Shade* (1952)¹⁶

Ο εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές να περιγράψουν τη φωτογραφία (π.χ. απλή, χωρίς πολλά αντικείμενα ή έντονους χρωματισμούς κλπ) και να επιλέξουν το μουσικό κομμάτι που θα ταίριαζε περισσότερο με την περιγραφή τους.

Να σημειωθεί ότι σκοπός είναι να συζητηθούν χαρακτηριστικά γνωρίσματα της φωτογραφίας και των ακροάσεων και όχι να βρεθεί μια σωστή απάντηση. Αναμένεται να δοθούν παραπάνω από μία «σωστές» απαντήσεις.

Προτεινόμενες ακροάσεις¹⁷:

- Eric Satie (1866–1925), *Gymnopédie 1*
- John Cage (1912–1992), *Dream, In a landscape, 4'33"*
- Claude Debussy (1862-1918), *Nocturne, La Mer*
- Arnold Schoenberg (1874-1951), *Piano Suite, op.25, Pierrot Lunaire*
- Philip Glass (1937-), *The Hours* (μουσική από την ομώνυμη ταινία), *Metamorphosis*
- Joep Franssens (1955-), *Harmony of the Spheres*
- Wim Mertens (1953-), *Struggle for pleasure, Close cover*

¹⁶ <http://finalphoto.tumblr.com/post/6276210282/regardintemporel-roy-decarava-sun-and-shade>

¹⁷ Θα ήταν χρήσιμο να επιλεγούν κομμάτια του 20^{ού} αι. και διαφορετικών ρευμάτων. Με τον τρόπο αυτό λαμβάνει χώρα και μια άτυπη επανάληψη και αξιολόγηση όσων πληροφοριών έχουν συγκρατήσει οι μαθητές μέχρι την παρούσα διδακτική ενότητα.

- Hans Zimmer (1957-), *The Earth* (μουσική από την ταινία *Gladiator*)
- Michael Nyman (1944-), *The Scent of Love* ή *The heart asks pleasure* (μουσική από την ταινία *The Piano*)
- Steve Reich (1936-), *Come Out, Electric Counterpoint*
Στόχος είναι οι μαθητές να ανακαλύψουν **μόνοι** τους τα χαρακτηριστικά του μινιμαλισμού και να διατυπώσουν έναν υποτυπώδη ορισμό.

Ορισμοί

Ενδεικτικά παρατίθενται αποσπάσματα από σχετική βιβλιογραφία.

“*Η Minimal music (μινιμαλιστική ή ελαχιστοποιημένη μουσική) εμφανίστηκε στα μέσα της δεκαετίας του '60 στις ΗΠΑ... Η μουσική είναι απλή και κατανοητή... Λίγα ρυθμικά-μελωδικά σχήματα σε επαναλήψεις τύπου ostinato, όχι όμως στατικές αλλά με μικρές παραλλαγές και ανεπαίσθητες ρυθμικές μετατοπίσεις*”. (σελ.559)

(Michels, U., *Άτλας της Μουσικής*, τ.ΙΙ)

“*...Το εμφανές χαρακτηριστικό της μινιμαλιστικής μουσικής, όπως ονομάστηκε, είναι η επανάληψη των μελωδικών, ρυθμικών και αρμονικών σχημάτων με πολύ λίγες παραλλαγές.... στη μινιμαλιστική μουσική ο χρόνος ρέει με ρυθμό διαφορετικό από εκείνον τον οποίο οι περισσότεροι έχουν συνηθίσει*”. (σελ.454)

(Machlis, J., *Η Απόλαυση της Μουσικής*)

“*...Η μείωση πληροφοριών στο ελάχιστο και η συνεχόμενη επανάληψή τους οδήγησαν στη δημιουργία του μινιμαλισμού. Σε πολύ γενικές γραμμές μια μινιμαλιστική σύνθεση αποτελείται από σύντομα ανεξάρτητα μουσικά μοτίβα ή φράσεις οι οποίες συνήθως πηγάζουν η μια από την άλλη, και έτσι παρουσιάζουν πολλές ομοιότητες χωρίς να είναι ίδιες*”. (σελ.631)

(Κατοχιανού, Α., Τηλιακός, Κ. & Τσελίκας, Γ. *Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό Κλασική Μουσική*)

Παράλληλα, προτείνεται να συζητηθούν οι κοινωνικοί κυρίως λόγοι μέσα από τους οποίους προέκυψε η ανάγκη να ‘απλοποιηθεί’ η μουσική ή γενικότερα να αλλάξει ο τρόπος σύνθεσης.

Σχεδιάγραμμα 1: Χαρακτηριστικά του μινιμαλισμού στα οποία μπορεί να γίνει αναφορά

Μινιμαλιστές συνθέτες¹⁸:

-
-
-
-
-

- Ο Glass είναι αμερικανός συνθέτης (1937-).
- Γνώρισε τις τεχνικές της ινδικής μουσικής.
- Ενσωμάτωσε στοιχεία ανατολικών (εξω-δυτικών) τεχνικών στις συνθέσεις του.
- Γνωστά έργα: *Koyannisqatsi* (1981), *Glassworks* (1982), *Metamorphosis* (1989), *Low Symphony* (συνεργασία με τους David Bowie και Brian Eno)(1997).

-

- Ο Reich γεννήθηκε στη Νέα Υόρκη το 1936.
- Οι μουσικές του σπουδές ξεκίνησαν με πιάνο αλλά τον άφησαν αδιάφορο. Στα 14 του χρόνια ξεκίνησε μαθήματα drums (με καθηγητή τον Ronald Kohloff).
- Σπούδασε *Φιλοσοφία* και σύνθεση με τον Luciano Berio.
- Στις συνθέσεις του ενσωμάτωσε εξω-δυτικά στοιχεία από την αφρικάνικη μουσική (κρουστά) και την μπαλινέζικη μουσική (γκαμελάν), καθώς και τη μουσική τζαζ.

¹⁸ Ενδεικτικά αναφέρονται οι παρακάτω τρεις συνθέτες. Ο εκπαιδευτικός επιλέγει από τους συνθέτες αυτούς ανάλογα με το υλικό που θα χρησιμοποιήσει για την υλοποίηση του μαθήματος.

- Ο Nyman γεννήθηκε στο Λονδίνο το 1944.
- 20 χρονών παράτησε την σύνθεση για να εργαστεί ως μουσικολόγος.
- Η σύνθεση του Steve Reich *Come Out* (1968) τον “επανάφερε” στον τομέα της σύνθεσης.
- Έχει γράψει μουσική για τον κινηματογράφο, με ένα από τα πιο γνωστά soundtracks από την ταινία *The Piano* (1993).

Τεχνικές σύνθεσης μιμιμαλισμού

Ένα από τα βασικότερα χαρακτηριστικά στοιχεία των μιμιμαλιστικών συνθέσεων είναι το **μοτίβο** (ή loop όπως το συναντάμε στην αγγλική ορολογία). Το μοτίβο είναι μια μικρής έκτασης μελωδική φράση που επαναλαμβάνεται σε όλη τη διάρκεια της σύνθεσης.

Η ανάπτυξη του μουσικού έργου βασίζεται σε απλές τεχνικές όπως αυτές που αναφέρονται παρακάτω¹⁹.

1. **Πρόσθεση** νοτών στο μοτίβο: στο αρχικό μοτίβο προστίθενται σταδιακά νότες (η επιλογή θέσης και αξίας είναι ελεύθερη)

αρχικό μοτίβο + +

Μοτίβο (loop)

2. **Αφαίρεση** νοτών από το μοτίβο: από το αρχικό μοτίβο αφαιρούνται νότες.

3. **Απόκλιση φάσης** (phase shifting): δύο ή και περισσότερες φωνές παρουσιάζουν το **ίδιο** μοτίβο σε διαφορετικές χρονικές στιγμές. Συγκεκριμένα, στο παράδειγμα που ακολουθεί το μοτίβο εκτελείται από μια δεύτερη φωνή/όργανο μετατοπισμένο κατά έναν χρόνο. **Προσοχή:** η παύση που χρησιμοποιήθηκε για τη χρονική μετατόπιση θα πρέπει να διατηρηθεί καθ' όλη τη διάρκεια του μοτίβου.

¹⁹ Τα παραδείγματα 1-3 είναι της γράφουσας, Σμαράγδας Παπατσάκωνα, ενώ τα 4 και 5 προέρχονται από το βιβλίο GCSE Music (2010) (βλ. Προτεινόμενη βιβλιογραφία).

4. **Μεταμόρφωση (metamorphosis):** σταδιακές αλλαγές ή αλλοιώσεις των νοτών του μοτίβου.

5. **Επικάλυψη (layering):** μοτίβα διαφορετικού μήκους παίζονται ταυτόχρονα. Για παράδειγμα ένα μοτίβο τεσσάρων (4) χρόνων και ένα πέντε (5) χρόνων.

Σε αρχικό στάδιο ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει τις παραπάνω τεχνικές στους μαθητές είτε δίνοντας τους φυλλάδιο με παραδείγματα όπως τα παραπάνω, είτε παρουσιάζοντας τα σε ηλεκτρονική μορφή.

Άσκηση εξοικείωσης:

1. Ο εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές να μεταφέρουν τα παραδείγματα στο (ελεύθερο) λογισμικό MuseScore²⁰ ώστε:
(α) να ακούσουν το ηχητικό αποτέλεσμα και
(β) να συνεχίσουν/ολοκληρώσουν την «σύνθεση» των κομματιών.

Αξιολόγηση:

Ο εκπαιδευτικός αξιολογεί το βαθμό κατανόησης και αφομοίωσης των πληροφοριών από τους μαθητές και τις απαντήσεις τους μέσα από συζητήσεις κατά τη διάρκεια της διδακτικής ώρας.

²⁰ <https://musescore.org/el>

Πορεία Διδασκαλίας:

2^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ :

Γνωριμία με τον
συνθέτη *Steve Reich*
(Στιβ Ράιχ) και την
μουσική του

Τη δεύτερη διδακτική ώρα, οι μαθητές θα γνωρίσουν εκτενώς τον συνθέτη *Steve Reich* και τη μουσική του. Γίνεται μια σύντομη αναφορά στα χαρακτηριστικά και τις πληροφορίες που αναφέρθηκαν κατά την 1^η διδακτική ώρα.

Η εισαγωγή στη ζωή και το έργο του συνθέτη προτείνεται να προκύψει μέσα από ακροάσεις (επιλογή έργων από διαφορετικές περιόδους).

Επιπλέον πληροφορίες μπορούν να αντληθούν από την επίσημη ιστοσελίδα:
<http://www.steverreich.com/>

Ενδεικτικές ακροάσεις συνθέσεων του Steve Reich²¹:

1. *It's Gonna Rain* (1965) – *Come Out* (1966): μουσική για μαγνητοταινία βασισμένη στην τεχνική της phase shifting
2. *Pendulum Music* (1968) – σύνθεση για μικρόφωνα, ενισχυτές και εκτελεστές.
3. *Clapping Music* (1972) – σύνθεση για παλαμάκια και 2 εκτελεστές
4. *Six Pianos* (1973) – σύνθεση για 6 πιάνο
5. *Electric Counterpoint* (1987) – μουσική για μαγνητοταινία και ηλεκτρική κιθάρα

Στα πρώτα του έργα ο Reich χρησιμοποιεί αρκετά την τεχνολογία. Πριν την ευρεία χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών, οι συνθέτες ηχογραφούσαν τα επαναλαμβανόμενα μοτίβα (loops) σε tape recorders²² κόβοντας και κολλώντας την ταινία σε διάφορα σημεία.

Μια ενδιαφέρουσα σύνθεση είναι και το ***Pendulum Music*** στην οποία μικρόφωνα αιωρούνται πάνω από ενισχυτές.

Βίντεο με εκτέλεση του έργου:

<https://www.youtube.com/watch?v=fU6qDeJPT-w> (Pendulum Music Steve Reich 1968)

<https://vimeo.com/65735964> (Pendulum Music/Steve Reich/1968)

Ακροάσεις: *It's Gonna Rain*, *Come Out*,
Pendulum Music

Ακρόαση *Clapping Music*
και η τεχνική απόκλισης
φάσης

Δραστηριότητα: Ο εκπαιδευτικός χωρίζει την τάξη σε δύο ομάδες. Ζητά από τους μαθητές να δημιουργήσουν ένα κομμάτι στο λογισμικό *Audacity* ηχογραφώντας τις φωνές τους 'πάνω' σε ένα δοσμένο προ-ηχογραφημένο αρχείο ήχου (.mp3 ή .wav).

Για την κατανόηση της τεχνικής της απόκλισης φάσης (phase shifting) ο εκπαιδευτικός μπορεί να κάνει ένα μικρό "**πείραμα**": βάζει το ίδιο μουσικό κομμάτι να παιχτεί από δύο ηλεκτρονικές συσκευές (ηλεκτρονικό υπολογιστή, τάμπλετ, mp3/4, κινητό τηλέφωνο/smartphone) αλλά με διαφορά έναρξης λίγων δευτερολέπτων. Το ακουστικό

²¹ Εξαιτίας της μεγάλης διάρκειας των μουσικών έργων προτείνεται η ακρόαση ενός μέρους αυτών. Σκοπός είναι να έρθουν σε μια πρώτη επαφή οι μαθητές με τα ακούσματα αυτά.

²² Ένα δείγμα/φωτογραφία μαγνητοφώνου: <http://recording.org/threads/vintage-cadenza-reel-to-reel-tape-recorder-portable.49745/>

αποτέλεσμα είναι παρόμοιο με αυτό που προκύπτει από τη χρήση της τεχνικής απόκλισης φάσης.

Η σύνθεση του Ράιχ, *Clapping Music* προέκυψε με αυτή την τεχνική. Η ιδέα για τη σύνθεση γεννήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του '70 κατά τη διάρκεια περιοδείας του γκρουπ στις Βρυξέλλες. Κατά τη διάρκεια μιας παράστασης φλαμένκο, ο Ράιχ ενθουσιάστηκε όταν οι χορεύτριες ξεκίνησαν να χτυπούν ρυθμικά παλαμάκια²³.

- Ο εκπαιδευτικός μοιράζει το μουσικό κείμενο²⁴ στους μαθητές και τους ζητά να σχολιάσουν: να 'ανακαλύψουν' το αρχικό μοτίβο, να παρατηρήσουν τον δεύτερο ρυθμό και με ποιον τρόπο αναπτύσσεται η απόκλιση φάσης.
- Αναζητούν εκτελέσεις στο διαδίκτυο και τις σχολιάζουν.
- Τέλος, προτείνεται να εκτελέσουν και οι ίδιοι οι μαθητές το έργο στην τάξη.

Αξιολόγηση:

Η αξιολόγηση προτείνεται μέσα από την καταληκτική δραστηριότητα. Ο εκπαιδευτικός χωρίζει την τάξη και πάλι σε δύο ομάδες ζητώντας τους να συνθέσουν ένα μινιμαλιστικό κομμάτι με την τεχνική της απόκλισης φάσης. Σε προχωρημένου επιπέδου μαθητές μπορεί να ζητηθεί να συνθέσουν μόνοι τους το αρχικό μοτίβο. Εναλλακτικά, δίνεται από τον εκπαιδευτικό ένα σύντομο μοτίβο – διαφορετικό σε κάθε ομάδα - για να το αναπτύξουν (βλ. παρακάτω το φυλλάδιο δραστηριοτήτων).

²³ Συνέντευξη του Ράιχ σχετικά με την σύνθεση του *Clapping Music*:

<http://www.classicfm.com/artists/steve-reich/guides/clapping-music-steve-reich/>

²⁴ Η παρτιτούρα του κομματιού:

<http://www.ic.ucsc.edu/~dej/Ewha%20Materials/RHYTHM/Reich.clapping.music.pdf>

ΦΥΛΛΑΔΙΟ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

ΟΜΑΔΑ I: _____

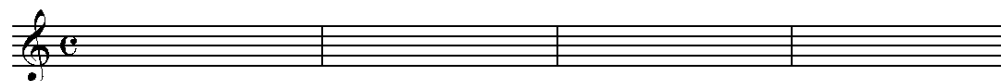
Δίνεται το παρακάτω μοτίβο:

Χρησιμοποιώντας την τεχνική της απόκλισης φάσης συνθέστε ένα μιμημαλιστικό κομμάτι.

- Προσπαθήστε να κάνετε μικρές αλλαγές κάθε φορά
- Το κομμάτι να μην υπερβαίνει τα 20-25 μέτρα
- Μπορείτε να αλλάξετε την τονικότητα του μοτίβου

Σας δίνονται 15' για την σύνθεση και εκτέλεση του κομματιού.

Αυτοαξιολόγηση και ετεροαξιολόγηση:

Αφού ολοκληρωθεί η σύνθεση και εκτέλεση του κομματιού ο εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές να συμπληρώσουν ατομικά τον παρακάτω πίνακα αξιολόγησης σε σχέση με το πώς οι ίδιοι βίωσαν τη διαδικασία μέσα στην ομάδα τους αλλά και πώς αξιολογούν τη σύνθεση της άλλης ομάδας.

ΟΔΗΓΙΕΣ:

Σημειώστε στον παρακάτω πίνακα με ✓ το βαθμό συμφωνίας με κάθε πρόταση.

1= καθόλου, 2= λίγο, 3=μέτρια, 4= αρκετά, 5= πολύ

	1	2	3	4	5
Σε σχέση με τη μουσική σύνθεση της ομάδας ΣΑΣ					
1					
2					
3					
4					
5					
Σε σχέση με την σύνθεση της άλλης ομάδας					
1					
2					
3					

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- Craig, K. & Moorhouse, A. (2010). *GCSE Music, Complete Revision & Practice*. Newcastle: CGP
- Deyries, B., Lemery, D. & Sadler, M. (χ.χ.). *Η Ιστορία της Μουσικής σε σκίτσα*. μτφ. Κωστόπουλος, Δ., Αθήνα: Γράμματα
- Headington, C. (1994). *Ιστορία της Δυτικής Μουσικής. Από την αρχαιότητα έως τις μέρες μας*. μτφ. Δραγούμης, Μ., τ. ΙΙ. Αθήνα: Gutenberg
- Κατοχιανού, Α., Τηλιακός, Κ. & Τσελίκας, Γ. (2004-05). *Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό Κλασική Μουσική*. Αθήνα: περιοδικό Hitec
- Lunday, E. (2011). *Η μουσική ζωή των μεγάλων μουσουργών*. Αθήνα: Αιώρα
- Machlis, J & Forney, K. (1996). *Η απόλαυση της Μουσικής*. Αθήνα: Fagotto
- Michels, U. (1995). *Άτλας της Μουσικής*. τ.ΙΙ. Αθήνα: Νάκας
- Σάλτσμαν, Ε. (1983). *Εισαγωγή στη μουσική του 20^{ου} αιώνα*. μτφ. Ζερβός, Γ. Αθήνα: Νεφέλη

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ:

1. <http://www.classicfm.com/artists/steve-reich/guides/clapping-music-steve-reich/>
2. http://www.bbc.co.uk/schools/gcsebitesize/music/music_20th_century/reich1.shtml
3. <http://www.omorfipoli.com/minimalism.php#.VZr9GJct20d>
4. <http://mtrs.co.uk>
5. http://jorichardson.org.uk/Websites/jorichardson/images/Curriculum/Music/Resources/Minimalism_8_JRCS.pdf
6. http://downloads.bbc.co.uk/tv/tenpieces/lessonplans/creative_response_short_ride_in_a_fast_machine.pdf
7. http://www.musicalcontexts.co.uk/index_files/FREE/Y9U4FSRP.pdf

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

1. http://danaoipb.blogspot.gr/2010_07_01_archive.html (θαυμαστικό)
2. http://pomegranatearts.com/project-philip_glass/gallery.html (φωτογραφίες του Philip Glass)
3. <http://www.kensharp.com/gallery/celebrity/36/Michael-Nyman> (φωτογραφία του Michael Nyman)
4. <http://www.bruceduffie.com/reich.html> (φωτογραφία του Steve Reich)
5. https://www.wellworking.co.uk/Ergonomic/Products/Ergo_Products/Equipment/Assessments/Onsite_DSE_Assessments (tick στην αξιολόγηση)

ΣΕΝΑΡΙΟ 5^ο: ΤΖΑΖ ΜΟΥΣΙΚΗ: ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΟ *BLUES*

<p>Γενικά:</p>	<p>Σε αυτό το διδακτικό σενάριο οι μαθητές θα έρθουν σε επαφή με το μουσικό είδος του <i>blues</i> (μπλουζ). Συγκεκριμένα, θα έχουν την ευκαιρία: να γνωρίσουν το ιστορικό, κοινωνικό, πολιτικό καθώς και το μουσικό ιστορικό πλαίσιο του είδους να γνωρίσουν και να εξοικειωθούν με την κλίμακα <i>blues</i> (μπλουζ) να μελετήσουν τη (μουσική) του μορφή (AAB)</p>
<p>Διδακτικοί Στόχοι</p> 	<p>Οι μαθητές θα πρέπει: να είναι σε θέση να αναγνωρίζουν/ξεχωρίζουν ακουστικά την κλίμακα μπλουζ μέσα από μουσικές ακροάσεις και άλλες κλίμακες να εκτελούν την κλίμακα μπλουζ στα μουσικά όργανα που παίζουν καθώς και φωνητικά να αναγνωρίζουν μέσα από ακροάσεις τραγουδιών τη 12-μετρη φόρμα μπλουζ να συνθέσουν απλές μελωδίες στο ύφος των μπλουζ τραγουδιών</p>
<p>Υλικά και Μέσα:</p>	<p>ηλεκτρονικός υπολογιστής ή διαδραστικός πίνακας cd player συνοδευτικό υλικό – φυλλάδια (βλ. Παράρτημα) μουσικά όργανα (ανάλογα με τα μουσικά όργανα που παίζουν οι μαθητές ή διαθέτει το σχολείο)</p>
<p>Διάρκεια (προτεινόμενη):</p>	<p>Δύο (2) διδακτικές ώρες – ο εκπαιδευτικός θα αποφασίσει πόση βαρύτητα και εμπάθυνση θα δοθεί ανάλογα με τις γνώσεις και κυρίως το ενδιαφέρον των παιδιών!</p>
<p>Διδακτική Μεθοδολογία:</p>	<p>Βιωματική προσέγγιση Συνεργατική μάθηση Δεξιότητες κριτικής σκέψης Διαθεματική προσέγγιση Διαφοροποιημένη διδασκαλία Χρήση Νέων Τεχνολογιών</p>
<p>Διασύνδεση με άλλα μαθήματα του Π.Σ.</p>	<p>Αρμονία: ανάλυση των τριών κύριων βαθμίδων που χρησιμοποιούνται στην 12-μετρη φόρμα των μπλουζ Μορφολογία: σύγκριση με άλλες μουσικές μορφές (π.χ. κλασική σονάτα) Έλεγχος Ακουστικών Ικανοτήτων: (α) ακουστική αναγνώριση της κλίμακας μπλουζ μέσω προτεινόμενων μελωδικών ασκήσεων (β) ακουστική αναγνώριση των βαθμίδων: I₍₇₎, IV₍₇₎ και V₍₇₎ μέσω προτεινόμενων αρμονικών ασκήσεων</p>
<p>Λέξεις κλειδιά:</p>	<p>Μπλουζ, 12-μετρη φόρμα, μπλουζ κλίμακα, μπλου (blue) νότες</p>

Πορεία Διδασκαλίας:

Ο εκπαιδευτικός εισάγει τους μαθητές στην εποχή των blues, δείχνοντάς εικόνες όπως οι παρακάτω:

1^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ :

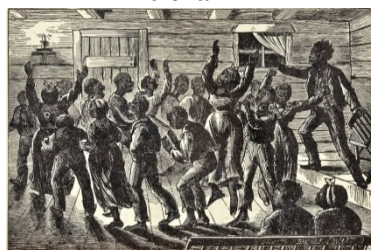
Το μπλουζ ως μουσικό
είδος και η κλίμακα
μπλουζ

Εικόνα 1

Εικόνα 2

Εικόνα 3

Εικόνα 4

Συμπληρωματικά ο εκπαιδευτικός μπορεί να αναζητήσει και να προβάλλει βίντεο με παρόμοιο περιεχόμενο²⁵.

Σκοπός είναι να συζητηθούν στοιχεία όπως:

- ✓ Η εποχή που εμφανίζεται το μπλουζ (προς τέλη 19^{ου} αι.) σε συνδυασμό με σημαντικά ιστορικά γεγονότα παγκοσμίως αλλά και στον ελλαδικό χώρο
- ✓ Η μουσική και ο ρόλος της στη ζωή των σκλάβων
- ✓ Μουσικά όργανα που χρησιμοποιούνταν εκείνη την περίοδο

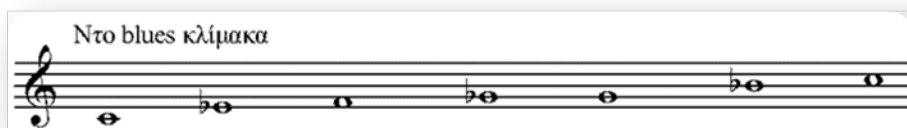
Στη συνέχεια, ο εκπαιδευτικός αναφέρεται εν συντομία στην ιστορία των μπλουζ και τα βασικά του χαρακτηριστικά²⁶.

- Ετυμολογικά ο όρος **blues** πιθανολογείται ότι προέρχεται από τον όρο “blue devils” που σημαίνει *μελαγχολία* και *θλίψη*. Ο όρος αυτός εμφανίστηκε πρώτη φορά στην ομότιτλη μονόπρακτη φάρσα του George Colman.
- Ερώτηση - απάντηση
- Η γέννηση των μπλουζ τραγουδιών τοποθετείται στο Δέλτα του Μισισσιπή στα τέλη του 19^{ου} αι.
- Το είδος αυτό προέκυψε από την ανάμειξη στοιχείων του πολιτισμού που μετέφεραν οι Αφρικανοί στην αμερικάνικη ήπειρο και της αμερικάνικης κουλτούρας. Γι’ αυτό, ανάλογα με την περιοχή που συναντάται διαφοροποιούνται τα χαρακτηριστικά του, π.χ. Delta blues, Chicago blues, Memphis blues...
- Τα μπλουζ ήταν τραγούδια έκφρασης *συναίσθημάτων*, κυρίως θλίψης, μελαγχολίας αλλά και χιούμορ, χαράς...

²⁵ Επιπλέον υλικό μπορεί να βρει ο εκπαιδευτικός στην διαδραστική μορφή του σχολικού εγχειριδίου της Μουσικής Γ' Γυμνασίου: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-C114/612/3975,17786/>

²⁶ Βλ. ό.π.

Μετά την πρώτη επαφή των μαθητών με τα χαρακτηριστικά των μπλουζ τραγουδιών, ο εκπαιδευτικός τους εισάγει στην *μπλουζ κλίμακα*²⁷ (εικόνα 5) παίζοντάς την σε όποιο μουσικό όργανο διαθέτει.

1 3♭ 4 5♭ 5 7♭ 8 Εικόνα 5

Γίνεται αναφορά στις **“blue” νότες** (3♭, 5♭) της κλίμακας και στο συναίσθημα της *μελαγχολίας* που προκαλεί το άκουσμά τους.

Στο σημείο αυτό θα μπορούσε να γίνει αναφορά και στα τρία βασικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν ένα ‘αυθεντικό’ μπλουζ:

- τις *blue νότες*,
- τη *μπλουζ κλίμακα* και
- τον *αυτοσχεδιασμό*.

Προτείνεται οι μαθητές να τραγουδήσουν και να παίξουν στα μουσικά όργανα που διαθέτουν τα διαστήματα της κλίμακας, ώστε να εξοικωθούν με το άκουσμά της.

Άσκηση εξοικείωσης:

Το τμήμα χωρίζεται σε δύο ομάδες (ή και περισσότερες) και κάθε ομάδα θα πρέπει να τραγουδήσει την κλίμακα σωστά τονικά αλλά με τον εξής τρόπο: ορίζεται εξαρχής η σειρά με την οποία θα τραγουδήσει κάθε μαθητής/τρια. Ο πρώτος τραγουδάει την τονική, ο δεύτερος την επόμενη νότα (3♭) κ.ο.κ. Ανεξάρτητα με τον αριθμό των ατόμων κάθε ομάδας, θα πρέπει να τραγουδηθεί ολόκληρη η κλίμακα.

Είναι επιθυμητό οι ομάδες να *συζητήσουν* μεταξύ τους την επιτυχημένη ή όχι εκτέλεση της κλίμακας.

Προτεινόμενα τραγούδια για ακρόαση στα οποία η μπλουζ κλίμακα ακούγεται χαρακτηριστικά είτε σε μέρος του τραγουδιού (εισαγωγή, ρεφρέν) είτε σε ολόκληρο:

- *Pink Panther* (Henry Mancini, 1963)
- *Mad About You* (Hooverphonic, 2000) – ρεφρέν
- *Sunshine of your life* (Cream, 1968) - εισαγωγή
- *Smoke on the water* (Deep Purple, 1973) - εισαγωγή
- *Boom, boom* (Johnny Lee Hooker, 1962)
- *Roadhouse Blues* (The Doors, 1970)

²⁷ Η ελαττωμένη πέμπτη (5♭) συναντάται συχνά στη βιβλιογραφία και ως αυξημένη τέταρτη (4♯).

Αξιολόγηση:

Ανάλογα με τον διαθέσιμο χρόνο, το ενδιαφέρον και τις γνώσεις των μαθητών – ο εκπαιδευτικός μοιράζει ένα φυλλάδιο με ασκήσεις όπως ενδεικτικά προτείνονται παρακάτω:

Άσκηση 1:

Θα ακούσετε τέσσερις διαφορετικές κλίμακες. Σημειώστε στην παρακάτω άσκηση χρησιμοποιώντας τους αριθμούς 1- 4 τις κλίμακες με τη σειρά που τις ακούτε²⁸:

Αρμονική ελάσσων κλίμακα	_____
Μείζων κλίμακα	_____
Μπλουζ κλίμακα	_____
Μελωδική ελάσσων κλίμακα	_____

Άσκηση 2:

Ποιο από τα παρακάτω μελωδικά σχήματα πιστεύετε ότι ανήκει στη μπλουζ κλίμακα; Βάλτε ✓ στη σωστή επιλογή. Έπειτα τραγουδήστε ή παίξτε και τις δύο (2) στα μουσικά σας όργανα.

1.

2.

Επιπλέον δραστηριότητες:

- Ο εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές να «συνθέσουν» είτε ατομικά είτε σε ζευγάρια μελωδίες, χρησιμοποιώντας τη μπλουζ κλίμακα σε διάφορες τονικότητες. Είναι επιθυμητό να εξασκηθούν και στις τονικότητες των μουσικών οργάνων που παίζουν!

²⁸ Οι κλίμακες: μείζων, αρμονική ελάσσων και μελωδική ελάσσων διδάσκονται στην ύλη του μαθήματος «Ευρωπαϊκή Θεωρία της Μουσικής» στο (Μουσικό) Γυμνάσιο.

Πορεία Διδασκαλίας:

2^η
ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ :

Η 12-μετρη φόρμα
των μπλουζ

Στη δεύτερη διδακτική ώρα, ο εκπαιδευτικός θα εισάγει τους μαθητές στην κλασική 12-μετρη φόρμα των μπλουζ, AAB, επιλέγοντας ένα 'κλασικό' τραγούδι.

Αφόρμηση θα αποτελέσει η ακρόαση του τραγουδιού της Bessie Smith "Empty Bed Blues" που ηχογραφήθηκε το 1928 από την εταιρεία Columbia. Ο εκπαιδευτικός δίνει φωτοτυπημένους τους στίχους του τραγουδιού (βλ. Παράρτημα) και ζητά από τους μαθητές να παρατηρήσουν και να σχολιάσουν τη δομή τους (για παράδειγμα, ο 2^{ος} στίχος είναι επανάληψη του 1^{ου}).

Στη συνέχεια, ανάλογα και με τα μέσα που διαθέτει, προβάλλει ή δίνει τυπωμένο τον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 1²⁹) με τις βαθμίδες του μπλουζ και την αρμονική του δομή.

12-μετρη ΦΟΡΜΑ BLUES

Empty Bed Blues – Bessie Smith

I₇ I woke up this morning ● ● ● ●	I₇ with an awful aching head ● ● ● ●	I₇ όργανα ● ● ● ●	I₇ όργανα ● ● ● ●
IV₇ I woke up this morning ● ● ● ●	IV₇ with an awful aching head ● ● ● ●	I₇ όργανα ● ● ● ●	I₇ όργανα ● ● ● ●
V₇ my new man had left me ● ● ● ●	IV₇ just a room and an empty bed ● ● ● ●	I₇ όργανα ● ● ● ●	I₇ όργανα ● ● ● ●

Βαθμίδες: I: τονική, IV: υποδεσπόζουσα, V: δεσπόζουσα

Πίνακας 1

²⁹ Οι τέσσερις κουκίδες (● ● ● ●) δείχνουν τους τέσσερις χρόνους του μέτρου

Διευκρίνιση: Η παραπάνω η 12-μετρη φόρμα παρατίθεται σε απλοποιημένη μορφή. Στη βιβλιογραφία συναντάται με προσθήκη και άλλων βαθμίδων. Στο 2ο μέτρο συχνά συναντάται και η IV βαθμίδα.

Ακουστικές ασκήσεις εξοικείωσης:

Ο εκπαιδευτικός:

(α) εκτελεί αρχικά τις τρεις βαθμίδες (τονική, υποδεσπόζουσα, δεσπόζουσα) σε ευθεία κατάσταση. Στην περίπτωση που οι μαθητές δεν τις γνωρίζουν, μπορεί να παίξει απλά τη βάση κάθε συγχορδίας και να τους ζητήσει να αναγνωρίσουν τα διαστήματα.

(β) εκτελεί τις συγχορδίες με τυχαία σειρά και ζητά από τους μαθητές να τις αναγνωρίσουν.

Αξιολόγηση:

Μέσω της ακρόασης τραγουδιών, οι μαθητές καλούνται να αναγνωρίσουν ή όχι τη φόρμα μπλουζ. Προτεινόμενα τραγούδια:

1. *Lost Your Head Blues* – Bessie Smith
2. *Mannish Boy* – Muddy Waters
3. *Cross Road Blues* – Robert Johnson
4. *Three O ' Clock Blues* – B.B. King

} Φόρμα
Μπλουζ

1. *Limehouse Blues* (Philip Braham)
2. *Bye, bye Blues* (Fred Hamm)
3. *Blues for Liebestraum* (Chick Corea)
4. *Brermond's Blues* (Cedar Walton)

} Φόρμα
διαφορετική των
μπλουζ

Επιπλέον δραστηριότητες³⁰:

- Οι μαθητές μπορούν, για παράδειγμα, να συγκρίνουν τη φόρμα ενός μπλουζ τραγουδιού και μιας κλασικής σονάτας. Προτείνεται κατά την ακρόαση των κομματιών οι μαθητές να παρακολουθούν και την παρτιτούρα, οπτικοποιώντας τα δομικά στοιχεία που θα αναγνωρίσουν³¹.
- Δίνεται ο χάρτης ακρόασης (βλ. Παράρτημα) από το τραγούδι του Little Richard *Tutti Frutti* που ακολουθεί το οποίο κινείται και αυτό στη 12-μετρη φόρμα των μπλουζ. Συγκρίνετέ το με ένα κλασικό μπλουζ τραγούδι (είτε γνωστό είτε άγνωστο) και ζητήστε από τους μαθητές να σχολιάσουν ομοιότητες και διαφορές όπως για παράδειγμα στους στίχους/κείμενο, τα μουσικά όργανα κλπ).
- Χρησιμοποιώντας τεχνολογικά μέσα, όπως ηλεκτρονικό υπολογιστή ή διαδραστικό πίνακα, οι μαθητές μπορούν μέσα από μουσικά προγράμματα δημιουργίας συνοδευτικής μουσικής (backing tracks)³² να δημιουργήσουν με απλό τρόπο την αρμονική δομή ενός μπλουζ και να

³⁰ Ο εκπαιδευτικός ανάλογα με το ενδιαφέρον των μαθητών και τον διαθέσιμο χρόνο μπορεί να επιλέξει μία ή και περισσότερες επιπλέον δραστηριότητες που προτείνονται.

³¹ Παρόλο που η Μορφολογία ως μάθημα διδάσκεται στην Β' Λυκείου στα Μουσικά Σχολεία τα παιδιά πιθανόν να γνωρίζουν δομικά στοιχεία κομματιών που έχουν ήδη παίξει από την ύλη των μουσικών τους οργάνων.

³² Τέτοια προγράμματα είναι το Band-in-a-box (<http://www.pgmusic.com/>) ή το ChordPulse (<http://www.chordpulse.com/>). Παρόλο που δεν διατίθενται δωρεάν για εκπαιδευτική χρήση, υπάρχουν trial εκδόσεις που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.

παίζουν στα μουσικά τους όργανα ή να τραγουδήσουν κάποιες από τις μελωδίες που συνέθεσαν οι ίδιοι.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

1. Barendt, J.-E. (1995). *Το βιβλίο της Τζαζ*. μτφ. Νάσος, Κ. Αθήνα: Νάσος
2. Chilton, J. (1981). *Ιστορία της Τζαζ*. μτφ. Παπαδημητρίου, Σ. Αθήνα: Υποδομή
3. Γλυνιάς Α., Παπαχρόνης Ι., Σίμος Ι. & Φραγκούλη Α. (1999). *Μουσική Α' Ενιαίου Λυκείου*. βιβλίο καθηγητή. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.
4. Deyries, B., Lemery, D. & Sadler, M. (χ.χ.). *Η Ιστορία της Μουσικής σε σκίτσα*. μτφ. Κωστόπουλος, Δ. Αθήνα: Γράμματα
5. Dyer, G. (2008). *Κι όμως, όμορφα...* μτφ. Στεφάνου, Δ. Αθήνα: Πάπυρος Εκδοτική
6. Stearns, M.W. (1988). *Τζαζ*, μτφ. Ντελόπουλος, Κ. Αθήνα: Γνώση
7. Stroff, S. (1996). *Ανακαλύπτοντας την Τζαζ*, Αθήνα: Σέλας

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ:

1. <http://www.pbs.org/theblues/index.html>
2. <http://www.jazzinamerica.org/>
3. http://www.schools.ac.cy/eyliko/mesi/themata/mousiki/didaktika_encheiridia/jazz.pdf
4. <http://bjws.blogspot.gr/2014/11/19c-music-in-america-slaves-free.html>
5. http://en.wikipedia.org/wiki/Blues#cite_note-4
6. <http://usslave.blogspot.gr/2012/11/the-mississippi-delta-blues-history.html>

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

1. <http://inspiredwellness.com/all-encompassing>: (εικονίδιο αξιολόγηση- tick)
2. <http://www.rock-mountain.org/slave-music.html> : (εικόνες 1,2,3)
3. http://www.cengage.com/resource_uploads/static_resources/0534642950/15183/Ch02_Empty_Bed_Blues.pdf (empty bed blues -bessie smith- 1927)
4. <http://beforeitsnews.com/african-american-news/2012/02/slavery-by-another-name-premieres-tonight-on-pbs-1759986.html> (εικόνα 4)

Χάρτης ακρόασης³³ για το τραγούδι *Tutti Frutti* του Little Richard. Το βιβλίο μαθητή που αναφέρεται αφορά το βιβλίο μαθητή Μουσικής Γ' Γυμνασίου.

2 μέτρα εισαγωγή

Η φόρμα blues AAB

Little Richard

	<p>[A]</p> 		<p>[B]</p>
			<p>χ3 φορές και... ΤΕΛΟΣ</p>

Τα **μπλουζ** αποτελούνται από 12 μετρες μελωδίες που βασίζονται σε μια αμετάβλητη συνέχεια συγχορδίων. Οι τρεις συγχορδίες που χρησιμοποιούνται είναι οι:

- I (τονική),
- IV (υποδεσπόζουσα) και
- V (δεσπόζουσα).

(βιβλίο μαθητή, σελ 32)

★ την 2η φορά αυτοσχεδιασμός

©ΣΜΑΡΑΓΔΑ ΠΑΠΑΤΣΑΚΩΝΑ

³³ Ο χάρτης ακρόασης δημιουργήθηκε στο σχεδιαστικό πρόγραμμα Inkscape: <https://inkscape.org/en/>

EMPTY BED BLUES

Bessie Smith (1928)

I woke up this morning with a awful aching head (x2)
My new man had left me, just a room and a empty bed
Bought me a coffee grinder that's the best one I could find (x2)
Oh he could grind my coffee, cause he had a brand new grind
He's a deep sea diver with a stroke that can't go wrong (x2)
He can stay at the bottom and his wind holds out so long
He knows how to thrill me and he thrills me night and day (x2)
He's got a new way of loving, almost takes my breath away
Lord, he's got that sweet somethin' and I told my girlfriend Lou
(x2)

From the way she's raving, she must have gone and tried it too

When my bed get empty make me feel awful mean and blue (x2)
My springs are getting rusty, sleeping single like I do
Bought him a blanket, pillow for his head at night (x2)
Then I bought him a mattress so he could lay just right
He came home one evening with his beret way up high (x2)
What he had to give me, make me wring my hands and cry
He give me a lesson that I never had before (x2)
When he got to teachin' me, from my elbow down was sore
He poured my first cabbage and he made it awful hot (x2)
When he put in the bacon, it overflowed the pot.

Πηγή: www.lyricsfreak.com

ΣΕΝΑΡΙΟ 6: ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΗ ΣΧΟΛΗ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

- Τίτλος: Επτανησιακή Σχολή Μουσικής. Η ανατολή της έντεχνης μουσικής στην Ελλάδα από τα... δυτικά
 - Γνωστικό Αντικείμενο: Ιστορία της Μουσικής
 - Ηλικία - τάξη: Α΄ τάξη Μουσικού Λυκείου
 - Προβλεπόμενη διάρκεια: 45 λεπτά
- Προπαρασκευαστικά Στοιχεία**

Στόχοι της διδασκαλίας

Οι μαθητές στο τέλος του μαθήματος θα πρέπει να είναι σε θέση

- να διατυπώνουν τα γνωρίσματα της μουσικής Επτανήσιων συνθετών που αξιοποιήθηκαν για την αφύπνιση της ελληνικής εθνικής ταυτότητας
- να αποτυπώνουν τα γνωρίσματα του *Ολυμπιακού Ύμνου* του Σπ. Σαμάρα
- να αποσαφηνίζουν τις συνθήκες που οδήγησαν στη σύσταση φορέων διάδοσης και εκπαίδευσης της μουσικής στα Επτάνησα
- να διακρίνουν εάν ένα έργο περιέχει χαρακτηριστικά τα οποία το συνδέσουν με τη μουσική παράδοση των Επτανήσων του 19ου αιώνα
- να αποδίδουν τμήμα του *Ύμνου εις την Ελευθερία*, εκτός των πρώτων δύο στροφών (που αποτελούν τον *Εθνικό Ύμνο*)
-

Μέσα

Βιντεοπροβολέας, ηλεκτρονικός υπολογιστής, ηχεία

Λέξεις κλειδιά

Φιλαρμονικές εταιρείες, θέατρο Σαν Τζιάκομο, επτανησιακή όπερα, εκκλησιαστική (πολυφωνική) μουσική, πολυφωνικό τραγούδι (επτανησιακή καντάδα), αρέκια, μουσική σαλονιού, μπάντα, εθνική συνείδηση, εθνικός ποιητής, Ελληνική Επανάσταση (1821), Εθνικός Ύμνος

Προαπαιτούμενα

Οι μαθητές να είναι σε θέση να διαβάζουν παρτιτούρα για φωνή και πιάνο.

Να μπορούν να αποδώσουν με τις φωνές τους έργο για πολυφωνική χορωδία.

Φάσεις διδασκαλίας

1.Εισαγωγική δραστηριότητα (αφόρμηση: έντεχνη μουσική και παγκόσμια κληρονομιά

Περιγραφή

Ο εκπαιδευτικός προβάλλει σε video, τμήμα από την τελετή των Ολυμπιακών Αγώνων που πραγματοποιήθηκαν στην Αθήνα το 2004. Συγκεκριμένα προβάλλει τμήμα 2-3 λεπτών από τη σκηνή με τίτλο «αλληγορία», η οποία αναφέρεται στην κληρονομιά της Αρχαίας Ελλάδας και την επίδρασή της στον σύγχρονο πολιτισμό.

Ο εκπαιδευτικός ζητάει από τους μαθητές να πει ο καθένας μία έννοια στις οποίες μπορεί να παραπέμπει το video, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της ιδεοθύελλας (brainstorming). Καθώς κάθε μαθητής αναφέρει την έννοια που σκέφτηκε, ο εκπαιδευτικός μπορεί να τη γράφει στον πίνακα ή να την επαναλαμβάνει. Αναμένουμε να αναδειχθούν οι συμβολισμοί που προέρχονται από το χώρο της ιστορίας (π.χ. Αρχαία Ελλάδα, κυκλαδική περίοδος, μυθολογία), των επιστημών (π.χ. γεωμετρία, μαθηματικά, αστρονομία, φυσική, πρόοδος), των τεχνών (π.χ. γλυπτική, θέατρο), της φιλοσοφίας κ.λπ. Σε κάθε περίπτωση πρόκειται για έννοιες που αφορούν τα θεμέλια του σύγχρονου πολιτισμού.

Ακολουθώντας, ο εκπαιδευτικός θέτει το ερώτημα, για ποιο λόγο μπορεί ο σκηνοθέτης να διάλεξε ένα έργο έντεχνης μουσικής (πρόκειται για το τελευταίο μέρος της Συμφωνίας αρ. 3 του Gustav Mahler), ώστε να συνδυάσει τις εικόνες που προβλήθηκαν.

Μετά από μια πολύ σύντομη συζήτηση, ο εκπαιδευτικός, ανακοινώνει το θέμα του μαθήματος: η έντεχνη μουσική κατά τα πρώτα βήματα δημιουργίας εθνικής ταυτότητας στην Ελλάδα και ιδιαίτερα η αξιοποίηση της ευρωπαϊκής μουσικής στα Επτάνησα ως ένδειξη προόδου και σημάδι ένταξης στο πλαίσιο του δυτικού πολιτισμού.

Υλικά

Η αρχή της σκηνής «Αλληγορία» από την τελετή έναρξης, από όπου έχει αφαιρεθεί η εκφώνηση: <http://youtu.be/skkRR7l6wpU>. Εναλλακτικά, μπορεί να χρησιμοποιηθεί η σκηνή όπως προβλήθηκε από την ελληνική τηλεόραση με την ελληνική εκφώνηση (https://www.youtube.com/watch?v=FuJ_zTmToLs&t=1166) ή τηλεοπτικό δίκτυο του εξωτερικού με εκφώνηση στην αγγλική γλώσσα (<https://www.youtube.com/watch?v=Vzw80QIVQAs&t=35>). Σε κάθε περίπτωση, η διάρκεια της προβολής δεν θα πρέπει να ξεπεράσει τα τρία λεπτά.

Μέθοδος

Ιδεοθύελλα / συζήτηση

Διάρκεια

5 λεπτά

2.Δραστηριότητα (εισαγωγή υλικού προς παρατήρηση): Ολυμπιακός Ύμνος

Περιγραφή

Οι μαθητές χωρίζονται με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού σε ομάδες των 3-5 ατόμων. Σε κάθε ομάδα δίνεται φύλλο εργασίας όπου οι μαθητές καλούνται να απαντήσουν σε ερωτήματα σχετικά με το βίντεο που θα προβληθεί. Προβάλλεται η εκτέλεση του Ολυμπιακού Ύμνου σε μουσική Σπύρου Σαμάρα (σύνθεση 1896) και στίχους Κωστή Παλαμά από μια (κατά προτίμηση πρόσφατη) τελετή έναρξης Ολυμπιακών Αγώνων.

Μετά από την ακρόαση του έργου, οι ομάδες εργασίας συγκροτούνται και συμπληρώνουν το φύλλο εργασίας. Ακολουθώντας, ο εκπρόσωπος κάθε ομάδας παρουσιάζει τα πορίσματα στα οποία έχει καταλήξει η ομάδα και τα αποτελέσματα σχολιάζονται από όλη την τάξη.

Υλικά

Οπτικοακουστικό υλικό

Η ανάκρουση του Ολυμπιακού Ύμνου πραγματοποιείται σε κάθε τελετή έναρξης Ολυμπιακών Αγώνων. Σε μερικές περιπτώσεις το κείμενο είναι μεταφρασμένο στη γλώσσα της διοργανώτριας χώρας. Σε πολλές περιπτώσεις, ωστόσο αποδίδεται στα ελληνικά.

- Προτείνεται η εκτέλεση από τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Σίδνεϊ, το 2000: <https://www.youtube.com/watch?v=SAE-iNEISEY>

Η παρτιτούρα περιλαμβάνεται στο *Ανθολόγιο Μουσικών Κειμένων* του Γυμνασίου: Κώστας Μόσχος – Μιχάλης Τόμπλερ – Μαριέττα Κανδυλάκη, *Ανθολόγιο Μουσικών Κειμένων / Α', Β', Γ' Γυμνασίου*, Αθήνα, εκδ. Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων - ΙΤΥΕ Διόφαντος, σ. 201

Το κείμενο του Ύμνου

*Αρχαίο Πνεύμα αθάνατο, αγνέ πατέρα
του ωραίου, του μεγάλου και τ' αληθινού
Κατέβα, φανερώσου κι άστραψε εδώ πέρα
στη δόξα της δικής σου γης και τ' ουρανού*

Στο δρόμο και στο πάλεμα και στο λιθάρι
Στων ευγενών αγώνων λάμψε την ορμή
Και με το αμάραντο στεφάνωσε κλωνάρι
και σιδερένιο πλάσε και άξιο το κορμί
και σιδερένιο πλάσε και άξιο το κορμί

Κάμποι, βουνά και θάλασσες φέγγουνε μαζί σου
σαν ένας λευκοπόρφυρος μέγας ναός
Και τρέχει στο ναό εδώ προσκυνητής σου
Και τρέχει στο ναό εδώ προσκυνητής σου
Αρχαίο Πνεύμα αθάνατο, κάθε λαός, κάθε λαός
Αρχαίο Πνεύμα αθάνατο, κάθε λαός

Φύλλα εργασίας

Ομάδα α' (σύνθεση)

Σε ποια κατηγορία μουσικής θα εντάσσατε το έργο;

- Έντεχνη μουσική, Δημώδης - παραδοσιακή μουσική, Δημοφιλής - pop μουσική
Ποιες ομάδες οργάνων περιλαμβάνονται στην ενορχήστρωση;
 Έγχορδα, Χάλκινα πνευστά, Ξύλινα πνευστά, Κρουστά

Σε ποιο είδος μουσικής θα κατατάσσατε το έργο;

- Όπερα, Εμβατήριο, Συμφωνία, Κοντσέρτο, Λειτουργία, Άλλο:

Η τεχνοτροπία του έργου θεωρείτε ότι βρίσκεται πιο κοντά στην ιταλική μουσική παράδοση ή τη γερμανική και γιατί;

.....

Ομάδα β' (εκτέλεση)

Ποιο είδος χορωδίας χρησιμοποιείται;

- Μικρή μονοφωνική, Μεσαία δίφωνη, Μεγάλη τετράφωνη (μικτή)

Πόσο μεγάλη προετοιμασία θεωρείτε ότι απαιτείται για την εκτέλεση του έργου;

- Καθόλου, Λίγο, Μέτρια, Πολύ, Πάρα πολύ

Με ποιες λέξεις θα περιγράφατε το ύφος της μουσικής;

.....

Ομάδα γ' (κείμενο)

Ποιες είναι οι λέξεις-έννοιες που θεωρείτε ότι ξεχωρίζουν στο κείμενο;

Σε ποια γλωσσική μορφή είναι γραμμένοι οι στίχοι;

- Καθαρεύουσα γλώσσα Δημοτική γλώσσα

Τι σημασία θα μπορούσε να έχει η επιλογή του γλωσσικής μορφής;

.....

Ομάδα δ' (συμβολισμοί)

Ποια σύμβολα αναδεικνύονται από το σκηνοθέτη του βίντεο;

Θεωρείτε ότι η μουσική του Σαμάρα ταιριάζει με τα σύμβολα αυτά;

- Καθόλου, Λίγο, Μέτρια, Πολύ, Πάρα πολύ

Βρίσκετε συσχετίσεις ανάμεσα στις έννοιες που περιέχονται στο κείμενο και τις λέξεις κλειδιά της προηγούμενης δραστηριότητας;

.....

Ομάδα ε' (σκηνική παρουσία)

Θεωρείτε ότι αποτελεί τιμή για μια σύνθεση να ακούγεται στην τελετή έναρξης των Ολυμπιακών Αγώνων;

- Καθόλου, Λίγο, Μέτρια, Πολύ, Πάρα πολύ

Κρίνοντας από την ενδυμασία των μουσικών και των χορωδών, κρίνετε ότι πρόκειται για μια σοβαρή περίπτωση;

Καθόλου, Λίγο, Μέτρια, Πολύ, Πάρα πολύ

Πόσο πολύπλοκη υπόθεση μπορεί να είναι η προετοιμασία για την εκτέλεση του έργου;

Καθόλου, Λίγο, Μέτρια, Πολύ, Πάρα πολύ

Για ποιους λόγους μπορεί να επέλεξε ο σκηνογράφος να τοποθετήσει με τον τρόπο αυτό τους μουσικούς και την ορχήστρα;

Πόσο μεγάλη σκηνή (και χώρος συναυλιών) είναι απαραίτητα για την εκτέλεση του έργου;

- Μικρή, Μεσαία, Μεγάλη

Κλείσιμο δραστηριότητας

Ο εκπαιδευτικός συνοψίζει τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξαν οι ομάδες εργασίας. Ιδιαίτερα από την ομάδα ε' χρησιμοποιεί τα συμπεράσματα για να οδηγηθεί στην επόμενη δραστηριότητα (φορείς διάδοσης και εκπαίδευσης της μουσικής στα Επτάνησα).

Σχόλια

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να συνδέσει τη δραστηριότητα με άλλα μαθήματα όπως η Ιστορία και η Φυσική Αγωγή, με αφορμή την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων στη σύγχρονη ιστορία.

Μέθοδος

Ομάδες εργασίας

Διάρκεια

10 λεπτά

3.Διάλεξη: φορείς διάδοσης και εκπαίδευσης της μουσικής στα Επτάνησα

Περιγραφή

Ο εκπαιδευτικός με αφορμή όσα έχουν ακουστεί ήδη, προχωρά σε συνοπτική παρουσίαση κάποιων από τα χαρακτηριστικά της Επτανησιακής Σχολής Μουσικής του 19ου αιώνα. Υπογραμμίζει τα εξής:

Την εποχή που είχαν εμφανιστεί σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες οι πρώτες Εθνικές Σχολές, άρχισαν να γίνονται και στην Ελλάδα οι πρώτες απόπειρες για τη δημιουργία μουσικών έργων που ακολουθούν τα πρότυπα της δυτικής έντεχνης μουσικής. Στην ηπειρωτική Ελλάδα δεν υπήρχε κάποια αριστοκρατία εξοικειωμένη με τα δυτικά πρότυπα και ο ελληνικός λαός ασχολούνταν στην πλειονότητα του με τη γεωργία και την κτηνοτροφία.

Αντιθέτως, ο λαός των Επτανήσων είχε την ευκαιρία να εξοικειωθεί από παλιά με τις μορφές της δυτικής μουσικής. Αυτό μπορεί να φανεί και από τα λαϊκά τραγούδια και τις επτανησιακές καντάδες, που είναι πολυφωνικά τραγούδια βασισμένα στη δυτική αρμονία. Τα Επτάνησα είχαν βρεθεί επί τέσσερις αιώνες υπό βενετική κατοχή και είχαν δεχθεί από νωρίς τις πολιτιστικές επιδράσεις της ευρωπαϊκής έντεχνης μουσικής.

Για την πλειονότητα του κοινού η ιταλική μουσική παράδοση συμβόλιζε εκτός των άλλων μια πολιτιστική πρόοδο και έναν εκσυγχρονισμό που ερχόταν από την πλούσια και αναπτυσσόμενη Ευρώπη. Η παράδοση αυτή συνδύαζε την οργανική με τη φωνητική μουσική σε μεγάλα μουσικά σύνολα.

Για να είναι εφικτή η εκτέλεση τέτοιων έργων, χρειαζόταν η συνδρομή φορέων που θα υποστήριζαν την προετοιμασία των μουσικών, την οργάνωση των εκδηλώσεων κλπ. Το ρόλο αυτό έπαιξαν οι φιλαρμονικές εταιρίες και τα θέατρα όπως το θέατρο Σαν Τζιάκομο. Το 1840 ιδρύθηκε στην Κέρκυρα η πρώτη Φιλαρμονική, που έδινε τακτικά

συναυλίες. Και στα υπόλοιπα νησιά ιδρύθηκαν τα επόμενα χρόνια Φιλαρμονικές που λειτουργούσαν παράλληλα και ως σχολές μουσικής εκπαίδευσης των νέων. Μέχρι σήμερα μάλιστα υπάρχει στα Επτάνησα μια ιδιαίτερη μουσική παράδοση και πολλά νέα αγόρια και κορίτσια συμμετέχουν σε τέτοιες ορχήστρες που αποτελούνται κυρίως από πνευστά.

Οι φορείς αυτοί, πέρα από τη μουσική εκπαίδευση, συνέβαλλαν και στην αφύπνιση της εθνικής συνείδησης, με τη συνδρομή των συνθετών, βεβαίως. Κύριο μέσο για την υλοποίηση του σκοπού αυτού ήταν η χρήση της δημοτικής γλώσσας.

Υλικά

Κατά τη διάρκεια της διάλεξης, ο εκπαιδευτικός μπορεί να δείχνει εικονογραφικό υλικό από φιλαρμονικές εταιρίες όπως, η Φιλαρμονική Εταιρία Κέρκυρας (<http://www.fek.gr/>).

Φωτογραφίες

Οι δύο φωτογραφίες του κειμένου και τα δύο παραδείγματα με μουσικό κείμενο που πρέπει να τοποθετηθούν σε επόμενα κατάλληλα σημεία του κειμένου, βρίσκονται στον ακόλουθο σύνδεσμο:

<http://public.gateweb.gr/images-iep-neaps.zip>

Η Φιλαρμονική Εταιρία Κέρκυρας

Η Φιλαρμονική Εταιρία Γαστουρίου (φωτ. 1930)

Διάρκεια

3 λεπτά

4.Δραστηριότητα (ανάλυση): η όπερα στο έργο των Επτανήσιων συνθετών Περιγραφή

Οι μαθητές χωρίζονται με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού σε ομάδες των 2-3 ατόμων. Ο εκπαιδευτικός δίνει σε όλες τις ομάδες τμήμα από το σπαρτίτο της όπερας *Ξανθούλα - La storia d' amore* σε μουσική Σπύρου Σαμάρα και λιμπρέτο Paul Milliet. Κατά την ακρόαση του τμήματος, οι ομάδες καλούνται να κάνουν παρατηρήσεις σχετικά με:

- α) Τη συγχορδιακή δομή / αρμονική υφή
- β) Τις σχέσεις με την πολυφωνική παράδοση των Επτανήσιων
- γ) Τη γλώσσα που χρησιμοποιείται
- δ) Τη μελωδική υφή
- ε) Τις ανάγκες σε ανθρώπινο δυναμικό που χρειάζονται για την εκτέλεση του έργου
- στ) Το αν συγγενεύει το έργο περισσότερο με τον ιταλικό βερισμό ή το γερμανικό μουσικό δράμα

Ακολούθως, ο εκπρόσωπος κάθε ομάδας παρουσιάζει τα πορίσματα στα οποία έχει καταλήξει η ομάδα και τα αποτελέσματα σχολιάζονται από όλη την τάξη.

Στο τέλος της δραστηριότητας, ο εκπαιδευτικός αναφέρεται επιγραμματικά στους σημαντικότερους Επτανήσιους συνθέτες: Ν. Χ. Μάντζαρος, Π. Καρρέρ, Δ. Παδοβάνης, Σπ. Ξύνδας, Δ. Ροδοθεάτος, Σπ. Σαμάρας, Ι. Λιβεράλης. Επίσης, αναφέρεται στο ρεπερτόριο της επτανησιακής μουσικής: όπερα (σύνδεση με την ιταλική όπερα του 19ου αιώνα), μουσική για πιάνο, μουσική για φωνή και πιάνο, μονοφωνικό και πολυφωνικό τραγούδι, συμφωνική μουσική, ρεπερτόριο των μπαντών (εμβατήρια, διασκευές από όπερες, εκκλησιαστικά άσματα κλπ.), partimenti και εναρμονίσεις

Υλικά

Προτείνεται ένα τμήμα τεσσάρων σελίδων από την αρχή (λίγο μετά την εισαγωγή) της όπερας *Ξανθούλα - La storia d' amore* του Σπύρου Σαμάρα, σε έκδοση του 1903: <http://archive.gateweb.gr/iep-neaps/IMSLP105065-Samaras-Storia-damore.pdf>

Πηγή:

http://www.imsip.org/wiki/Storia_d%E2%80%99amore_%28Samaras,_Spyridon%29
Ηχογράφημα σε μορφή ήχου: <http://archive.gateweb.gr/iep-neaps/samaras-storia-damore.mp3> (Συμφωνική Ορχήστρα Παζαρτζίκ, Χορωδία Ραδιοφωνίας Σόφιας, διεύθ. Βύρων Φιδετζής)

Σε μορφή video: <http://youtu.be/xOPOz4D-ncM>

Μέθοδος

Συζήτηση, διερευνητική μέθοδος

Διάρκεια

7 λεπτά

5.Δραστηριότητα (εκτέλεση): Ύμνος εις την ελευθερία

Περιγραφή

Ο εκπαιδευτικός δίνει στους μαθητές την παρτιτούρα από την ένατη και δέκατη στροφή του *Ύμνου εις την Ελευθερία* σε μουσική Νικόλαου Χ. Μάντζαρου και ποίηση Δ. Σολωμού.

Οι μαθητές καλούνται να τραγουδήσουν μία ή περισσότερες από τις τέσσερις φωνές που περιέχει η παρτιτούρα, ανάλογα με τις δυνατότητές τους. Μπορεί επίσης να ζητηθεί από τους μαθητές να προτείνουν τρόπους ερμηνείας της μουσικής με βάση το κείμενο.

Ακολουθώντας, καλούνται να αναφέρουν σε ποια γεγονότα μπορεί να αναφέρονται οι στίχοι:

*9. Με τα ρούχα αιματωμένα
Ξέρω ότι έβγαινες κρυφά
Να γυρεύης εις τα ξένα
Άλλα χέρια δυνατά.
10. Μοναχή το δρόμο επήρες,
Εξανάλθες μοναχή
Δεν είν' εύκολες οι θύρες,
Εάν η χρεία τες κουρταλή.*

Ο εκπαιδευτικός αναφέρει συνοπτικά τα στάδια σύστασης του ελληνικού κράτους και τις δυσκολίες που κλήθηκε να αντιμετωπίσει η ελληνική εξωτερική πολιτική. Υπογραμμίζεται ότι οι συνθέτες έντεχνης μουσικής παίζουν σημαντικό ρόλο στην αφύπνιση της εθνικής συνείδησης.

Υλικά

Προτεινόμενη παρτιτούρα: <http://archive.gateweb.gr/iep-neaps/ethnikos-ymnos-9-16.pdf>

Πηγή: <http://invenio.lib.auth.gr/record/132856?ln=el>

Ηχογράφημα: <http://archive.gateweb.gr/iep-neaps/ethnikos-ymnos-9-16.mp3>
(Εργαστήρι Παλιάς Μουσικής, διεύθ. Βύρων Φιδετζής, πιάνο Άρης Γαρουφαλής)

Ποίημα: https://el.wikisource.org/wiki/Ύμνος_εις_την_Ελευθερίαν

Μέθοδος

Μουσική πράξη-εκτέλεση

Διάρκεια

7 λεπτά

6.Δραστηριότητα (ανάλυση): αφύπνιση εθνικής ταυτότητας

Περιγραφή

Δίνεται στους μαθητές η παρτιτούρα από το τραγούδι *ο Γέρο-Δήμος* που προέρχεται από την όπερα *Μάρκος Μπότσαρης* (1858), σε μουσική Παύλου Καρρέρ και ποίηση Αριστοτέλη Βαλαωρίτη. Το τραγούδι είναι σε μορφή σπαρτίτο, για φωνή και πιάνο. Από τους μαθητές ζητείται να εντοπίσουν, εάν υπάρχουν, στοιχεία που να παραπέμπουν στην αφύπνιση της εθνικής συνείδησης, για την οποία έγινε λόγος στην προηγούμενη δραστηριότητα. Πιθανές θεματικές στις οποίες θα μπορούσαν να εστιάσουν το ενδιαφέρον τους είναι οι εξής:

Η επιλογή της υπόθεσης του έργου

Το γλωσσικό ύφος

Η μελωδική δομή

Ο συνδυασμός στοιχείων από τη δημοτική μουσική και την έντεχνη μουσική

Το περιεχόμενο των στίχων

Το τραγουδιστικό ύφος που ταιριάζει για την ερμηνεία

Στην αρχή της μελέτης της παρτιτούρας προτείνεται η ακρόαση των πρώτων πενήντα μέτρων της παρτιτούρας (μέχρι τα μισά της δεύτερης σελίδας). Στο πλαίσιο της συζήτησης που ακολουθεί, ο εκπαιδευτικός υπογραμμίζει ότι:

Οι συνθέτες της Επτανησιακής Σχολής του 19ου αιώνα ήταν οι πρώτοι εκπρόσωποι μιας ελληνικής Εθνικής Σχολής, εμπνέονταν από τα εθνικά ιδεώδη και προσπάθησαν να αντλήσουν στοιχεία και από τη λαϊκή παράδοση του τόπου.

Από το 1843 είχαν ξεσπάσει σε διάφορα νησιά των Επτανήσων διαδοχικές εξεγέρσεις από πατριώτες που ήταν σε στενή επαφή και με τους φιλελεύθερους Ιταλούς επαναστάτες και ζητούσαν την ένωση με την Ελλάδα. Αυτό επιτεύχθηκε τελικά αρκετά χρόνια αργότερα, το 1864.

Υλικά

Παρτιτούρα: <http://invenio.lib.auth.gr/record/132853?ln=el>

Ηχογράφημα: <http://archive.gateweb.gr/iep-neaps/gerodimos.mp3> (Συμφωνική Ορχήστρα Παζαρτζίκ, διεύθ. Βύρων Φιδετζής)

Πηγή: <https://www.youtube.com/watch?v=WmReyqUOAnU>

Εναλλακτικά, η διασκευή για κουαρτέτο εγχόρδων από το Νίκο Σκαλκώτα: <https://www.youtube.com/watch?v=OwAxawccQvU>

Μέθοδος

Ατομική μελέτη, συζήτηση

Διάρκεια

6 λεπτά

7.Δραστηριότητα (αξιολόγηση): η παράδοση της πολυφωνίας στα Επτάνησα

Περιγραφή

Ο εκπαιδευτικός επιλέγει ένα πολυφωνικό τραγούδι για χορωδία από συνθέτη έντεχνης μουσικής. Μετά από την ακρόαση του τραγουδιού, οι μαθητές καλούνται να διατυπώσουν γραπτά ή προφορικά στοιχεία από αυτά που έχουν αναφερθεί ήδη. Τα ερωτήματα θα μπορούσαν να έχουν ως εξής:

- Υπάρχουν γνωρίσματα στη μουσική που ακούσατε, που θα μπορούσαν να παραπέμπουν στη μουσική παράδοση των Επτανήσων του 19ου αιώνα;
- Ποιος φορέας θα μπορούσε να αναλάβει την προετοιμασία των μουσικών την εποχή που γράφτηκε η μουσική αυτή;
- Υπάρχουν στοιχεία από τη μουσική που ακούσατε που σχετίζονται με την αφύπνιση της ελληνικής εθνικής ταυτότητας;

Στο τέλος, ο εκπαιδευτικός αναφέρεται στην προφορική παράδοση της πολυφωνίας στη λαϊκή μουσική των Επτανήσων (καντάδα, αρέκια)

Υλικά

Προτείνεται η ακρόαση της *Ξανθούλας* του Νικόλαου Χ. Μάντζαρου, σε ποίηση του Διονύσιου Σολωμού για 4φωνα ανδρική χορωδία με πιάνο: <https://www.youtube.com/watch?v=-0RtU9oIgMs>
Η ακρόαση καλό θα είναι να μην ξεπεράσει τα 2:30 λεπτά.

Μέθοδος

Συζήτηση

Διάρκεια

5 λεπτά

8.Δραστηριότητα κλεισίματος: εκκλησιαστική πολυφωνική μουσική

Περιγραφή

Προβάλλεται μέσω βιντεοπροβολέα, εκτέλεση εκκλησιαστικής πολυφωνικής μουσικής από την περιοχή των Επτανήσων. Κατά προτίμηση θα είναι καλό να περιέχονται σκηνές μέσα σε ναό από την περιοχή των Επτανήσων, όπου κατά τη διάρκεια της λειτουργίας ψάλλονται πολυφωνικοί ύμνοι. Σκοπός είναι η πρόκληση του ενδιαφέροντος γύρω από την πολυφωνική παράδοση των Επτανήσων.

Μετά από την προβολή οι μαθητές διατυπώνουν τη γνώμη τους σχετικά με το κατά πόσο ήταν επιτυχημένη η εναρμόνιση του ύμνου.

Υλικά

Προτείνεται η επιλογή μίας από τις δύο εναρμονίσεις του ύμνου *Τη Υπερμάχω Στρατηγώ* από τους Αρίστο Μοναστηριώτη (1876 - 1949) και Θεμιστοκλή Πολυκράτη που ερμηνεύονται από τη χορωδία Μητροπόλεως Κερκύρας, στον Ι.Ν. Μητροπόλεως Κερκύρας: <https://www.youtube.com/watch?v=8o7tzbJ8LBU>

Εναλλακτικά, ο εκπαιδευτικός μπορεί να προβάλλει την παρτιτούρα από τη *Λειτουργία* του Ν. Μάντζαρου: <http://invenio.lib.auth.gr/record/132855?ln=el>

Μέθοδος

Διάλογος

Διάρκεια

3 λεπτά

Έλεγχος επίτευξης στόχων - αξιολόγηση

Η αξιολόγηση είναι διαμορφωτική και πραγματοποιείται από τον εκπαιδευτικό κατά τη διάρκεια όλων των συνεργατικών και καθ' ομάδες δραστηριοτήτων κυρίως, όμως, κατά τη διάρκεια της δραστηριότητας «η παράδοση της πολυφωνίας στα Επτάνησα»

Διασύνδεση με άλλα μαθήματα

Φυσική Αγωγή (ολυμπιακοί αγώνες), Ιστορία (δημιουργία ελληνικού κράτους), Αρμονία, Χορωδία (καντάδα, αρέκια, πολυφωνία), Πιάνο, Λογοτεχνία (ποίηση), Αρχαία Ελληνική Γραμματεία.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία

-Ανωγειανάκης, Φοίβος (1960). «Η μουσική στη νεώτερη Ελλάδα», συμπλήρωμα στο: Nef Karl, *Ιστορία της μουσικής*. Μτφ. Φ. Ανωγειανάκης. Αθήνα: Απόλλων, σ. 546-611

-Γρηγορίου, Μιχάλης (1994). *Μουσική – για παιδιά και για έξυπνους μεγάλους τ.2*. Αθήνα: Νεφέλη

- Καρδάμης Κώστας. (2001). Το κερκυραϊκό θέατρο San Giacomo στα 1815, *Μουσικός Λόγος*. τ.3. Αθήνα Νεφέλη
- Καρδάμης Κώστας. (2003) «...καίτοι ευρίσκετο εις χρηματικές δυσχερείας...»: η οικονομική δυσπραγία της οικογένειας Μάντζαρου μέσα από πηγές της εποχής και οι επιπτώσεις της. *Μουσικός Λόγος*.τ.5. Αθήνα:, εκδ. Panas Music/Παπαγρηγορίου – Νάκας. σ. 12-26
- Καρδάμης Κώστας. (2008). *Νικόλαος Χαλικιόπουλος Μάντζαρος: Ενότητα μέσα στην πολλαπλότητα*. Κέρκυρα: Εταιρία Κερκυραϊκών Σπουδών
- Καρδάμης Κώστας. (2010). *Έξι μελέτες για τη Φιλαρμονική Εταιρεία Κέρκυρας*, Κέρκυρα: εκδ. Φιλαρμονική Εταιρία Κέρκυρας
- Λεωτσάκος Γιώργος. (2003). *Πάυλος Καρρέρ. Απομνημονεύματα και εργογραφία*, , Αθήνα 2003: Μουσείο Μπενάκη
- Λεωτσάκος Γιώργος, *Σπύρος Σαμάρας (1861-1917)*. (2013).*Ο μεγάλος αδικημένος της έντεχνης ελληνικής μουσικής. Δοκιμή βιογραφίας*. Μουσείο Μπενάκη. Αθήνα: Μπενάκη
- Λεωτσάκος Γιώργος. *Η Επτανησιακή Σχολή: Τα έργα του δίσκου και οι συνθέτες του* (ένθετο στο CD «Ν.Χ. Μάντζαρος – Ν. Λαμπελέτ – Π. Καρρέρ: Επτανησιακή Μουσική», Motivo NM 1049). Αθήνα
- Ξεπαπαδάκου Αύρα. (2003). *Ο Μάρκος Μπότσαρης του Παύλου Καρρέρ: μια «εθνική» όπερα*. *Μουσικός Λόγος*. τ. 5, Αθήνα: εκδ. Panas Music / Παπαγρηγορίου – Νάκας. σ. 27-63
- Ξεπαπαδάκου Αύρα. (2013). *Πάυλος Καρρέρ*. Αθήνα: .Fagotto
- Ρωμανού Καίτη – Φώτης Μουσουλίδης – Μαρία Μπαρμπάκη. (2004). *Η ελληνική μουσική στους Ολυμπιακούς Αγώνες και τις Ολυμπιάδες (1858-1896)*, Αθήνα: Κουλτούρα
- Ρωμανού Καίτη. (2004). Η κατανόηση του Επτανησιακού αστικού μουσικού πολιτισμού / ένας επαρκής στόχος. *Πολυφωνία*. τ.5 . Αθήνα: Κουλτούρα. σ. 7-36
- Ρωμανού Καίτη. (2006). *Έντεχνη ελληνική μουσική στους νεότερους χρόνους*, , Αθήνα: Κουλτούρα
- Σαμάρας Σπυρίδων-Φιλίσκος* (Επετειακός τόμος για τα 150 χρόνια από τη γέννησή του). (2011). Κέρκυρα: εκδ. Φιλαρμονική Εταιρία Κέρκυρας

ΣΕΝΑΡΙΟ 7ο: ΕΘΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

- Τίτλος: Ελληνική Εθνική Σχολή (α'): γενικά γνωρίσματα
- Γνωστικό Αντικείμενο: Ιστορία της Μουσικής
- Ηλικία - τάξη: Α' τάξη Μουσικού Λυκείου
- Προβλεπόμενη διάρκεια: 45 λεπτά
-

Προπαρασκευαστικά Στοιχεία

Στόχοι της διδασκαλίας

Οι μαθητές στο τέλος του μαθήματος θα πρέπει να είναι σε θέση:

- να επισημαίνουν πτυχές της Ελληνικής εθνικής ταυτότητας που αξιοποιήθηκαν από τους συνθέτες της Εθνικής Σχολής
- να εντοπίζουν γνωρίσματα που παραπέμπουν στην Εθνική Σχολή κατά την ακρόαση μιας σύνθεσης
- να ιστορούν καταστάσεις που εκτυλίχθηκαν κατά τη μετάβαση από την επτανησιακή στην αθηναϊκή μουσική ζωή
- να εξάγουν πληροφορίες από εικονογραφικές πηγές του παρελθόντος, χρησιμοποιώντας τεχνικές της ιστοριογραφίας
-

Μέσα

Βιντεοπροβολέας, ηλεκτρονικός υπολογιστής, ηχεία, χρονόμετρο

Λέξεις κλειδιά

Εθνική Σχολή, μουσική εκπαίδευση, μουσικοί θεσμοί, Ωδείο Αθηνών, Ελληνικό Ωδείο, Εθνικό Ωδείο, Κρατικό Ωδείο Θεσ/νίκης (1914), εθνική ταυτότητα, δημοτική γλώσσα, δημοτικό τραγούδι, όπερα, ελληνικός χορός

Προαπαιτούμενα

Οι μαθητές να είναι σε θέση να διαβάζουν και να παίζουν μουσική στο πιάνο από παρτιτούρα.

Φάσεις διδασκαλίας

1.Εισαγωγική δραστηριότητα (αφόρμηση): το "πάντρεμα" παράδοσης και προοδευτικότητας

Περιγραφή

Ο εκπαιδευτικός προβάλλει μια φωτογραφία στην οποία απεικονίζεται σκηνή από ένα κοινωνικό γεγονός κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα. Οι μαθητές χωρίζονται με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού σε ανομοιογενείς ομάδες των 3-5 ατόμων. Σε κάθε ομάδα δίνεται φύλλο εργασίας όπου οι μαθητές καλούνται να απαντήσουν σε ερωτήματα σχετικά με τη φωτογραφία που προβάλλεται. Οι ομάδες εργασίας συγκροτούνται και συμπληρώνουν το φύλλο εργασίας. Ακολούθως, ο εκπρόσωπος κάθε ομάδας παρουσιάζει τα πορίσματα στα οποία έχει καταλήξει η ομάδα και τα αποτελέσματα σχολιάζονται από όλη την τάξη.

Σκοπός της δραστηριότητας είναι να εισάγει τους μαθητές στον προβληματισμό σχετικά με το σχηματισμό ελληνικής εθνικής ταυτότητας και των στοιχείων που τη συνθέτουν. Δεν έχει τόση σημασία το περιεχόμενο των απαντήσεων όσο ο συλλογισμός που οδηγεί σε αυτές. Χρησιμοποιώντας τη διερευνητική μέθοδο κατά τη διάρκεια της συζήτησης, ο εκπαιδευτικός υπογραμμίζει τα πορίσματα και τους προβληματισμούς των μαθητών που σχετίζονται με το "πάντρεμα" ανάμεσα στα στοιχεία της ελληνικής παράδοσης και των επιδράσεων από τον δυτικοευρωπαϊκό πολιτισμό.

Παράλληλα, σκοπός της δραστηριότητας είναι να εισάγει τους μαθητές στις μεθόδους της ιστοριογραφίας, με την εξονυχιστική μελέτη των ιστορικών πηγών και τη διατύπωση ερευνητικών ερωτημάτων.

Ακολούθως, ο εκπαιδευτικός θέτει δύο ερωτήματα:

α) έχει σημασία η κοινωνική θέση των πρωταγωνιστών στη φωτογραφία σχετικά με τα πορίσματα στα οποία καταλήξατε; (ή αλλιώς, αν οι πρωταγωνιστές ανήκαν σε χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, θα συναντούσαμε τα ίδια στοιχεία;)

β) ποια από τα στοιχεία που εντοπίσατε, αποτελούν γνωρίσματα της ελληνικής εθνικής ταυτότητας;

Αφού τοποθετηθούν σύντομα επί των ερωτημάτων οι μαθητές, ο εκπαιδευτικός ανακοινώνει το θέμα του μαθήματος, που είναι: η Εθνική Σχολή Μουσικής και η συνειδητή προσπάθεια των Ελλήνων συνθετών να "παντρέψουν" [συνδυάσουν] τις μελωδίες και τους ρυθμούς της παραδοσιακής μουσικής με τη δυτική αρμονία και τους δυτικούς τρόπους ενορχήστρωσης. Υπογραμμίζει ότι στις αρχές του 20ού αιώνα η ανάπτυξη ενός αστικού τρόπου ζωής και η ύπαρξη μεσαίων αστικών στρωμάτων, συμβαδίζουν με την εξέλιξη της έντεχνης μουσικής και την τάση των συνθετών να αντιμετωπίσουν τα ερωτήματα της εθνικής τους ταυτότητας και της διαμόρφωσης ενός εθνικού πολιτισμού.

Τέλος, με αφορμή το δαχτυλίδι του γάμου (ως σύμβολο), οδηγεί στην επόμενη δραστηριότητα.

Υλικά

Φωτογραφία

Προτείνεται μια σπάνια για την εποχή καταγραφή κοινωνικού γεγονότος από το Σκόπελο της Γέρας, στη Λέσβο· η φωτογραφία του γάμου του Γεωργίου Κουντουρά με την Ειρήνη Χατζηγιάννη, το 1880: http://archive.gateweb.gr/iep-neaps/gamos_kountoura_1880.jpg

Πηγή & περισσότερες πληροφορίες: <http://neanika.com/?p=625>

Εναλλακτικά, μπορούν να χρησιμοποιηθούν φωτογραφίες από την υπογραφή ιστορικών συνθηκών της εποχής, όπως η συνθήκη της Λωζάνης:

https://el.wikipedia.org/wiki/Συνθήκη_της_Λωζάνης

http://www.ime.gr/chronos/14/gr/1923_1940/foreign_policy/institutions/02.html

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/d8/Vertrag_von_Lusanne_Tuerkische_Delegation.jpg/300px-Vertrag_von_Lusanne_Tuerkische_Delegation.jpg

http://archive.gateweb.gr/iep-neaps/treaty_of_lausanne.jpg

Εννοείται ότι στην περίπτωση αυτή, τα φύλλα εργασίας θα πρέπει να υποστούν κάποιες απαραίτητες τροποποιήσεις.

Φύλλα Εργασίας

Ομάδα α' (Γλώσσα)

Ποια γλώσσα μπορεί να μιλούσαν στην καθημερινότητά τους τα κύρια πρόσωπα που απεικονίζονται;

Ελληνική Δημοτική, Ελληνική Καθαρεύουσα, Ιταλική, Τουρκική, Γαλλική, Αγγλική, Άλλη:

Σε ποια γλώσσα μπορεί να ήταν γραμμένα τα επίσημα έγγραφα της εποχής;

Ελληνική Δημοτική, Ελληνική Καθαρεύουσα, Ιταλική, Τουρκική, Γαλλική, Αγγλική, Άλλη:

Σε ποια γλώσσα πιστεύετε ότι έγινε η τελετή που προηγήθηκε;

Ελληνική Δημοτική, Ελληνική Καθαρεύουσα, Ιταλική, Τουρκική, Γαλλική, Αγγλική, Άλλη:

Αν οι προηγούμενες απαντήσεις ήταν διαφορετικές, μπορείτε να σκεφτείτε για ποιο λόγο μπορεί να συνέβη αυτό;

Ομάδα β' (Κοινωνικο-οικονομική διαστρωμάτωση)

Τι παρατηρείτε σε σχέση με την ενδυμασία των προσώπων που απεικονίζονται; Είναι όλοι ντυμένοι με τον ίδιο τρόπο και γιατί;

Από πού μπορούμε να καταλάβουμε την οικονομική κατάσταση των πρωταγωνιστών;

Είναι όλα τα πρόσωπα που απεικονίζονται στην ίδια οικονομικο-κοινωνική θέση;

.....

Ομάδα γ' (Ήθη, έθιμα, θρύλοι)

Από πού καταλαβαίνουμε ποια τελετή μόλις τελείωσε;

Γνωρίζετε έθιμα που σχετίζονται με αυτήν την τελετή;

Ποιο ρόλο παίζει η μουσική στη διάρκεια της τελετής, ή -και- μετά από αυτή;

Υπάρχει κάποιος λόγος που είναι τοποθετημένα τα πρόσωπα με αυτόν τον τρόπο;

.....

Ομάδα δ' (Σύμβολα)

Ποιο από τα παρακάτω θα ήταν αδύνατο να απουσιάζει από την τελετή που μόλις τέλειωσε;

Καπέλο, κερι, λαμπάδα, γραβάτα, μανικετόκουμπα, βέρα (δαχτυλίδι), στέφανα, ανθοδέσμη, παπούτσια, πέπλο, ζώνη, κρασί, ρύζι, κουφέτα.

Από όσα επιλέξατε πιο πάνω, υπάρχει κάποιο που δηλώνει δέσμευση και αιώνια αφοσίωση;

Γιατί η κοπέλα στο κέντρο φοράει λευκά ρούχα; Θα μπορούσε να φοράει μαύρα ρούχα και γιατί;

.....

Ομάδα ε' (Μουσική)

Ποια όργανα παρατηρείτε να κρατούν οι μουσικοί;

Ανήκουν όλα τα όργανα στην ίδια μουσική παράδοση; Τι να σημαίνει αυτό;

Θα μπορούσε να λείπει η μουσική από το κοινωνικό γεγονός και γιατί;

.....

Μέθοδος

Ομάδες εργασίας, συζήτηση, διερευνητική μέθοδος

Διάρκεια

7 Λεπτά

2.Δραστηριότητα (εισαγωγή υλικού προς παρατήρηση): το Δαχτυλίδι της Μάνας και η δημοτική γλώσσα

Περιγραφή

Με αφορμή το "δαχτυλίδι" από την προηγούμενη δραστηριότητα ο εκπαιδευτικός αναφέρει ότι θα ακολουθήσει η ακρόαση ενός από τα χαρακτηριστικά έργα της Εθνικής Σχολής. Πρόκειται για την όπερα *Το Δαχτυλίδι της Μάνας*, μια σύνθεση του Μανώλη Καλομοίρη, που γράφτηκε το 1917, με λιμπρέτο εμπνευσμένο από το ομώνυμο δράμα του Γιάννη Καμπύση, σε προσαρμογή Γιώργου Στεφόπουλου.

Η ιστορία του έργου διαδραματίζεται τη νύχτα της παραμονής των Χριστουγέννων σε ένα χωριό της Θεσσαλίας. Κεντρικό πρόσωπο του έργου είναι ο Γιαννάκης, ο φιλάσθενος και ονειροπόλος τραγουδιστής. Αφορμή για την πλοκή του μύθου είναι το προγονικό δαχτυλίδι της μάνας του Γιαννάκη, το οποίο συνδέεται με ένα θρύλο. Η υπόθεση περιστρέφεται γύρω από την πατρογονική ευχή και κατάρρα που δεν επιτρέπει στη μάνα να πουλήσει το δαχτυλίδι της. Η ανάγκη, όμως, να γιατρέψει το παιδί της, την

υποχρεώνει να παραβεί την εντολή, κάτι που έχει ως αποτέλεσμα το χαμό του παιδιού της.

Ο εκπαιδευτικός, δίνει στους μαθητές το λιμπρέτο που αντιστοιχεί στο ηχογράφημα της ακρόασης. Πρόκειται για τη σκηνή με τα Χριστουγεννιάτικα κάλαντα από την πρώτη πράξη της όπερας. Μετά την πρώτη ακρόαση, δίνεται φύλλο εργασίας σε κάθε μαθητή με τα εξής ερωτήματα:

α) Σε ποια γλωσσική μορφή είναι γραμμένο το κείμενο του λιμπρέτου;

β) Ποιους θρύλους, ήθη και έθιμα από τη λαϊκή παράδοση εντοπίζετε στο έργο γενικά, και ιδιαίτερα στη σκηνή που ακούσατε;

γ) Μπορείτε να σκεφτείτε άλλους θρύλους ή έργα τέχνης που αναφέρονται σε κάποιο δαχτυλίδι;

δ) Με ποιους τρόπους αναδεικνύεται το κείμενο του λιμπρέτου στη μουσική;

Οι μαθητές απαντούν γραπτώς στα πρώτα τρία ερωτήματα και ακολουθεί σύντομη έκθεση των συμπερασμάτων υπό τη μορφή διαλόγου. Εάν οι μαθητές δυσκολεύονται να σκεφτούν απαντήσεις, ο εκπαιδευτικός μπορεί να παράσχει αφόρμηση, αναφερόμενος στην κινηματογραφική τριλογία "Ο άρχοντας των δαχτυλιδιών" ή στο έργο του Βάγκνερ "Το δαχτυλίδι των Νιμπελούγκεν".

Στη συνέχεια, ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει συνοπτικά τα γνωρίσματα του κινήματος του δημοτικισμού. Υπογραμμίζει ότι οι περισσότεροι συνθέτες της Εθνικής Σχολής χρησιμοποίησαν στίχους και λιμπρέτα γνωστών ποιητών και συγγραφέων που ήταν γραμμένα στη δημοτική γλώσσα (όπως αυτά του Παλαμά, του Καζαντζάκη, του Σπεράντζα, του Παπαντωνίου κ.ά.). Περιγράφει συνοπτικά την αντιπαράθεση που εκτυλίχθηκε ανάμεσα στους «δημοτικιστές» και τους «καθαρευουσιάνους», και επισημαίνει ότι η επιλογή της δημοτικής γλώσσας από τους συνθέτες έντεχνης μουσικής, αποτελούσε συνειδητή χειρονομία νεωτερισμού.

Ακολούθως ακούγεται σε δεύτερη ακρόαση, τμήμα δύο λεπτών από το τέλος του ίδιου ηχογραφήματος, και οι μαθητές απαντούν στο τελευταίο ερώτημα, σημειώνοντας πάνω στο λιμπρέτο τις παρατηρήσεις τους.

Στο τέλος της δραστηριότητας, ο εκπαιδευτικός υπογραμμίζει τη συμβολή του Μανώλη Καλομοίρη στη διαμόρφωση της Εθνικής Σχολής και τον αγώνα του να κατακτήσει το "δαχτυλίδι" του χρίσματος· να αναγνωριστεί, δηλαδή, ως ο αδιαμφισβήτητος ηγέτης της Εθνικής Σχολής. Επίσης, το δαχτυλίδι μπορεί να θεωρηθεί ότι συμβολίζει και την αξία του ελληνικού πολιτισμού, ο οποίος δεν πρέπει να χαθεί.

Υλικά

Ηχογράφημα

Προτείνεται η ακρόαση από τα πρώτα 4:25 του εξής ηχογραφήματος:
https://www.youtube.com/watch?v=o8UsKa6_Bho

Εναλλακτικά: <http://archive.gateweb.gr/iep-neaps/toDaxtilidiTisManasKalanta.mp3>
(Φιλαρμονική ορχήστρα της Σόφιας, Εθνική Χορωδία της Βουλγαρίας, διεύθ. Γιάννης Δάρας)

Λιμπρέτο που αντιστοιχεί στο ηχογράφημα

ΣΩΤΗΡΗΣ

Ναν τα πούμε;

Μας θέλετε κι εμάς;

ΜΑΝΑ

Μετά χαράς σου γιε μου.

ΣΩΤΗΡΗΣ

Μπρος παλικάρια όλοι είμασ' εδώ.

Αδερφέ, άκου τι σου τραγουδώ.

Χριστούγεννα, Πρωτούγεννα πρώτη γιορτή του κόσμου

εβγάτε, δέστε, μάθετε πως ο Χριστός γεννιέται.

ΧΟΡΟΣ

Γεννιέται κι ανασταίνεται στο μέλι και στο γάλα
μέλι να τρώνε οι άρχοντες και γάλα οι αφεντάδες.

ΣΩΤΗΡΗΣ

Και στο μελισσοβότανο να λούζονται οι κυράδες.

ΧΟΡΟΣ

Κυρά ψηλή, κυρά λιγνή, κυρά καμαροφρύδα,
κυρά μου τον υγιόκα σου και τον πρωτότοκό σου
για λούστονε και χτένιστον και στείλ' τον στο σχολειό του
να τότε δείρει ο δάσκαλος με τριά κλωνάρια μόσκο.

ΣΩΤΗΡΗΣ

Και να του σκούξουν τα παιδιά: Μωρέ μοσκοδαρμένε,
μωρέ και πούν' τα γράμματα, μωρέ και πούν' ο νους σου.

ΧΟΡΟΣ

Τα γράμματα είναι στο σχολειό κι ο νους μου στις κοπέλες
εδώ πέρα κι αντίπερα πέρα στη μαυρομάτα
που 'χει τα μάτια σαν ελιές τα φρύδια σα γαιϊτάνι.

ΣΩΤΗΡΗΣ

Και του κοράκου το φτερό το 'χει καμαροφρύδι.

ΧΟΡΟΣ

Και του κοράκου το φτερό το 'χει καμαροφρύδι.
Κι από χρόνου.

ΕΡΩΦΙΛΗ - ΜΑΝΑ - ΓΙΑΝΝΑΚΗΣ - ΚΥΡΙΑΚΟΣ

Χρόνια πολλά και καλά κι ευτυχισμένα.

ΚΥΡΙΑΚΟΣ

Παιδιά κοντά σταθείτε
δυο λόγια να σας πω.
Τα φανάρια να μη σβήστε
μη σας λάχει απόψε κακό.
Δεν ξέρετε που είναι φευγάτο
από τον Κάτω Κόσμο το μαύρο φουστάτο
των παγανών κι ως την πρωτάγιαση λαβώνει
το διαβάτη που ξένοιαστος ζυγώνει.

ΧΟΡΟΣ

Με περιέργεια τριγυρίζοντας τον Κυριάκο

Ακουστά το 'χω από καιρό
μα είν' αξήγητο μυστήριο.

ΚΥΡΙΑΚΟΣ

Να σας το ξηγήσω εγώ.
Μεσ' στα φλόγινα θεμέλια
του Άδη, στις φωτιάς το κέντρο

στυλωμένο ως τη συντέλεια
στέκει γίγαντας το δέντρο
που τη γης αναβαστάζει
και τριγύρω βράζει, βράζει
το κατάρατο γιορτάσι
η οργισμένη μαύρη πλάση.
Τ' άγρια παγανά μανιάζουν,
ρυάζονται, το δέντρο αδράζουν
με τα δόντια, το ξεσκίζουν
με τα νύχια και πασκίζουν
θρύψαλα να το σωριάσουν
και τον κόσμο να χαλάσουν.

Μέθοδος

Διάλογος, περιγραφή

Διάρκεια

15 λεπτά

3.Δραστηριότητα (τηλεοπτικά παράθυρα): μετάβαση από την επτανησιακή στην αθηναϊκή μουσική ζωή

Περιγραφή

Με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού, οι μαθητές χωρίζονται σε τρεις ανομοιογενείς ομάδες. Κάθε ομάδα αναλαμβάνει να προετοιμάσει ένα ρόλο και επιλέγει ένα μαθητή που θα τον υποδυθεί. Οι ρόλοι αφορούν μια τηλεμαχία στην τηλεόραση (τηλεοπτικά παράθυρα), στο οποίο θα "συγκρουστούν" ένας εκπρόσωπος της Επτανησιακής Σχολής με έναν εκπρόσωπο της Εθνικής Σχολής. Το θέμα της συνέντευξης θα μπορούσε να σχετίζεται με το ποια σχολή κατάφερε καλύτερα να υλοποιήσει το όραμα μιας εθνικής μουσικής ή ό,τι άλλο αποφασίσουν οι μαθητές. Οι δύο ομάδες με τους ρόλους των προσκεκλημένων, προετοιμάζουν τα επιχειρήματα και η τρίτη ομάδα στο ρόλο του δημοσιογράφου ετοιμάζει τα ερωτήματα. Οι μαθητές που έχουν επιλεγεί από τις ομάδες, υποδύονται τους ρόλους και προχωρούν στην αντιπαράθεση. Εάν ο εκπαιδευτικός κρίνει ότι μπορεί να δοθεί έμφαση στην αληθοφάνεια, μπορεί να ορίσει και τα ονόματα των προσκεκλημένων: Μανώλης Καλομοίρης και Γεώργιος Λαμπελέτ. Η προετοιμασία και η υλοποίηση δεν πρέπει να έχουν διάρκεια πάνω από πέντε λεπτά. Για να αποφευχθεί τυχόν αργοπορία, μπορεί να χρησιμοποιηθεί χρονόμετρο, με αντίστροφη μέτρηση όπως στις πραγματικές τηλεμαχίες.

Στο τέλος της δραστηριότητας, ο εκπαιδευτικός αναφέρεται επιγραμματικά στη μετάβαση από την επτανησιακή στην αθηναϊκή μουσική ζωή. Παρουσιάζει τη συμβολή των Επτανήσιων συνθετών για τη στελέχωση των πρώτων μουσικών θεσμών στην Αθήνα, όπως το Ελληνικό Μελόδραμα, το Ωδείο Αθηνών και οι ορχήστρες που σχηματίστηκαν. Υπογραμμίζει τις συγκρούσεις που προέκυψαν ανάμεσα σε πρωταγωνιστές από την επτανησιακή και την αθηναϊκή μουσική σκηνή και κυρίως ανάμεσα στο Γεώργιο Λαμπελέτ και το Μανώλη Καλομοίρη. Ιστορεί τον "εκγερμανισμό" της μουσικής ζωής με αφορμή το γάμο του διαδόχου Κωνσταντίνου με τη Γερμανίδα πριγκίπισσα Σοφία και τις αλλαγές που επήλθαν στο Ωδείο Αθηνών, με αποτέλεσμα ο νέος διευθυντής να αποφεύγει τους Επτανήσιους μουσικούς και να φέρνει μουσικούς κυρίως από το εξωτερικό. Εξηγεί πως οι συνθέτες στην Αθήνα δεν μπορούσαν να ζήσουν επαγγελματικά από τη σύνθεση, αλλά έπρεπε να εργάζονται ως δάσκαλοι μουσικής ή ως μουσικοκριτικοί για να ζήσουν. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα πολλοί Επτανήσιοι συνθέτες που είχαν εγκατασταθεί στην Αθήνα να ζήσουν το τέλος της ζωής τους στη φτώχεια και στην απομόνωση (π.χ. Σ. Σαμάρας, Σ. Ξύνδας κ.ά.).

Τέλος αναφέρεται και σε άλλους σημαντικούς φορείς της εποχής, όπως το Ελληνικό Ωδείο, το Εθνικό Ωδείο, και η Ένωση Ελλήνων Μουσουργών, στα ηνία των οποίων

βρέθηκε ο Μανώλης Καλομοίρης. Επίσης, αναφέρεται στο Κρατικό Ωδείο Θεσσαλονίκης, ως φορέα διάδοσης της μουσικής και της μουσικής εκπαίδευσης και σύνδεσης με την ευρωπαϊκή μουσική και παιδεία στην τουρκοκρατούμενη τότε Θεσσαλονίκη (1914, έτος ίδρυσης του Κ.Ω.Θ. επί της εποχής του Ελ. Βενιζέλου).

Μέθοδος

Υπόδυση ρόλων, περιγραφή

Διάρκεια

8 λεπτά

4. Διάλεξη: Τα μανιφέστα, τα προβλήματα και οι λύσεις στο πλαίσιο της Εθνικής Σχολής

Περιγραφή

Ο εκπαιδευτικός αναπτύσσει συνοπτικά τα γνωρίσματα της Εθνικής Σχολής, τα προβλήματα που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν οι συνθέτες και τις λύσεις στις οποίες προέβησαν.

Το 1901 κυκλοφόρησε η μελέτη *Η Εθνική Μουσική* του Επτανήσιου συνθέτη Γεωργίου Λαμπελέτ. Στο βιβλίο του ο Λαμπελέτ υπερασπιζόταν την αξία της δημοτικής μουσικής και της δημοτικής ποίησης και καλούσε τους Έλληνες μουσικούς να ακολουθήσουν το παράδειγμα του Σολωμού, του Παλαμά και του Κρυστάλλη: να στραφούν δηλαδή στη μελέτη της λαϊκής παράδοσης και να συνδυάσουν τις επιδράσεις της παραδοσιακής ελληνικής μουσικής με τις μεθόδους και τις τεχνικές της δυτικής αρμονίας, της πολυφωνίας και της αντίστιξης. Το θεωρητικό αυτό κείμενο του Λαμπελέτ αποτέλεσε το πρώτο μανιφέστο της Εθνικής Σχολής.

Ο Μανώλης Καλομοίρης, το 1908 στην πρώτη συναυλία με έργα του που δόθηκε στην Αθήνα, έγραφε στο πρόγραμμα της συναυλίας το δικό το μανιφέστο, το οποίο μεταξύ άλλων ανέφερε τα εξής:

«Ο συνθέτης που πρωτοπαρουσιάζει σήμερα μικρό μέρος της αρχής του έργου του, ονειρεύτηκε να φτιάξει μια αληθινή Εθνική μουσική, βασισμένη από τη μια μεριά στη μουσική των αγνών μας δημοτικών τραγουδιών, μα και στολισμένη από την άλλη με όλα τα τεχνικά μέσα που μας χάρισεν η αδιάκοπη εργασία των προοδεμένων στη μουσική λαών, και πρώτα πρώτα των Γερμανών, Γάλλων, Ρούσσων και Νορβηγών. [...] Κι αυτό πρέπει να είναι ο σκοπός κάθε αληθινά εθνικής μουσικής, να χτίση το Παλάτι που θα θροنیάσει η Εθνική Ψυχή! Τώρα, αν για το χτίσιμο του παλατιού του μεταχειρίστηκεν ο τεχνίτης και ξένο υλικό κοντά στο ντόπιο, δε βλάφτει. Φτάνει το παλάτι του να είναι θεμελιωμένο στη ρωμείκη γης, καμωμένο για να το πρωτοχαρούνε ρωμείκα μάτια, για να λογαριάζεται καθαροαίματο ρωμείο παλάτι.»

Το κείμενο αυτού του προγράμματος αποτέλεσε το δεύτερο μανιφέστο της Νεοελληνικής Εθνικής Σχολής.

Οι συνθέτες της Εθνικής Σχολής, στις αρχές του 20ού αιώνα, στην προσπάθεια τους να δημιουργήσουν μορφές έντεχνης μουσικής με «εθνικά χαρακτηριστικά», αντιμετώπισαν αισθητικά και τεχνικά προβλήματα που είχαν αντιμετωπίσει οι συνθέτες των άλλων Εθνικών Σχολών της Ευρώπης ήδη από τα μέσα του 19ου αιώνα. Προσπάθησαν να «ντύσουν» με δυτικές αρμονικές σχέσεις, μελωδίες που βασίζονται σ' ένα διαφορετικό σύστημα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη μιας ιδιόρρυθμης αρμονικής γλώσσας, εφόσον οι μελωδίες της δημοτικής και της βυζαντινής μουσικής δεν βασίζονται στις μείζονες και τις ελάσσονες κλίμακες της δυτικής αρμονίας, αλλά σε διάφορους «τρόπους». Έννοιες όπως η «αρμονική αναμονή» και η «λύση της διαφωνίας», που είναι καθοριστικές για τη δυτική αρμονία, δεν έχουν νόημα στη δημοτική και στη βυζαντινή μουσική.

Το ίδιο συνέβη και με την ενορχήστρωση, τα περισσότερα παραδοσιακά λαϊκά όργανα δεν είναι φτιαγμένα για να παίζουν συγκερασμένα διαστήματα, το δε ηχόχρωμά τους έχει μια ιδιαιτερότητα που τα κάνει να διαφέρουν από τα όργανα της συμφωνικής

μουσικής. Στην περίπτωση αυτή οι συνθέτες της Εθνικής Σχολής προσπάθησαν να «ντύσουν» την παραδοσιακή λαϊκή μουσική με τα ηχοχρώματα των δυτικών οργάνων. Σχετικά με τον τρόπο χρήσης της φωνής, στην παραδοσιακή μουσική οι τραγουδιστές συνηθίζουν να «γλιστράνε» από τον έναν τόνο στον άλλο με μικροδιαστήματα και χρησιμοποιούν τη φωνή τους με μια ιδιαίτερη εκφραστικότητα που δεν έχει σχέση με τον τρόπο χρήσης της φωνής στο δυτικό τραγούδι και την όπερα. Σχετικά με τη γλώσσα, το κείμενο που χρησιμοποιείται, συχνά προβάλλει την εθνική ταυτότητα (γραμμένο στη δημοτική), και παραπέμπει σε θρύλους και μύθους από την ελληνική παράδοση.

Τέλος, στον τομέα του ρυθμού, οι συνθέτες της Εθνικής Σχολής χρησιμοποίησαν συχνά ασύμμετρους ρυθμούς, δανεισμένους από ελληνικούς δημοτικούς χορούς (όπως 5/8, 7/8, 9/8 κ.λπ.).

Υλικά

Τα βασικά χαρακτηριστικά που παρατίθενται, προτείνεται να προβάλλονται ως κείμενο και σε διαφάνεια μέσω του βιντεοπροβολέα. Αυτό θα βοηθήσει και στην αμέσως επόμενη δραστηριότητα.

Μέθοδος

Διάλεξη

Διάρκεια

5 λεπτά

5.Δραστηριότητα (ενεργητική ακρόαση - αξιολόγηση): Πέτρος Πετρίδης, Κλέφτικοι Χοροί

Περιγραφή

Ο εκπαιδευτικός θέτει σε ακρόαση ένα έργο από συνθέτη της Εθνικής Σχολής. Προηγουμένως, έχει φροντίσει να παραθέσει σύντομες πληροφορίες σχετικά με το έργο. Ακολουθώντας, μοιράζει σε κάθε μαθητή φύλλο εργασίας το οποίο συμπληρώνεται κατά τη διάρκεια της δεύτερης ακρόασης. Στο φύλλο εργασίας οι μαθητές καλούνται να αναφέρουν, αν εντοπίζουν κάποια στοιχεία στο έργο σχετικά με διάφορες παραμέτρους. Αν οι μαθητές δυσκολεύονται, ο εκπαιδευτικός μπορεί να εμφανίσει τη διαφάνεια με τα γενικά χαρακτηριστικά της Εθνικής Σχολής που παρατέθηκαν στην προηγούμενη φάση. Στο τέλος, οι μαθητές κοινοποιούν τα πορίσματά τους υπό τη μορφή συζήτησης.

Υλικά

Φύλλο εργασίας

Από την ακρόαση του έργου, ποια χαρακτηριστικά βρίσκετε –αν υπάρχουν– που να παραπέμπουν στην Ελληνική Εθνική Σχολή; Παρατίθενται κάποιες από τις παραμέτρους στις οποίες μπορείτε να αναφερθείτε:

- Μελωδική δομή
- Αρμονική υφή
- Ρυθμός
- Ενορχήστρωση
- Ύψος (π.χ. ενθουσιώδες, μελαγχολικό κ.λπ.)
- Μουσικό είδος (π.χ. κοντσέρτο, ορατόριο κ.λπ.) / τίτλος
- Γλώσσα / κείμενο / Θρύλοι

Ηχογράφημα

Προτείνεται η ακρόαση του έργου *Κλέφτικοι Χοροί*, του Πέτρου Πετρίδη: https://www.youtube.com/watch?v=JC02H5M7_kI (Ζωντανή ηχογράφιση, Συμφωνική Ορχήστρα της ΕΡΤ, διεύθ. Άλκης Μπαλάτσ)

Εναλλακτική ηχογράφηση: http://archive.gateweb.gr/iepears/petridis_kleftikoi_xoroi.mp3 (Ορχήστρα της Βουλγαρικής Ραδιοτηλεόρασης, διεύθ. Βύρων Φιδετζής)

Εναλλακτικά θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν έργα όπως ο *Ελληνικός Χορός αρ. 3 - Συρτός* του Γιάννη Κωνσταντινίδη (<https://www.youtube.com/watch?v=1zsqijyHdaY>) ή το χορικό των μαστόρων ("Σαράντα μαστορόπουλα") από το μουσικό δράμα *Ο Πρωτομάστορας* του Μανώλη Καλομοίρη (<https://www.youtube.com/watch?v=to1hR2iY61w>).

Πληροφορίες για τον εκπαιδευτικό

Οι Κλέφτικοι Χοροί του, εκ Καππαδοκίας, Πέτρου Πετρίδη (1892 – 1977), αποτελούν σύμφωνα με τα λόγια του συνθέτη, δείγμα «...διεκπεραίωσης της ελληνικής δημοτικοφάνειας με κύριο σκοπό την κατάκτηση ορισμένων μορφών συμφωνικής μουσικής». Αρχικά γραμμένοι στα 1922, με νέα ενορχήστρωση μετά το 1926, είναι ένα από τα τρία βασικά συμφωνικά έργα που θεμελιώνουν τη σχέση του συνθέτη με την ελληνική μουσική παράδοση, μαζί με τη Συμφωνία αρ. 1 «Ελληνική» (1926) και την Ελληνική Σουίτα (1929).

Παρ. 1: Π. Πετρίδης, Κλέφτικοι Χοροί, μ. 3 – 13 (αναγωγή για πιάνο με λεκτικές ενδείξεις ενορχήστρωσης).

The image shows a musical score for piano, measures 3 to 13 of the piece 'Kleftikoi Choroi' by Petros Petridis. The score is in 3/4 time, key of B-flat major, and marked 'Allegro molto vivo (♩=76)'. It features a piano accompaniment with dynamic markings (f, mp, p) and performance instructions for various instruments: 'Str.' (Strings), 'Engl. Horn', and 'CLCb.' (Clarinets in C). The score is divided into two systems, with the second system starting at measure 7.

Παρά τον πληθυντικό αριθμό, οι *Κλέφτικοι Χοροί* αποτελούν έργο ενιαίου μέρους στη διάρθρωσή του. Η θεματική διάρθρωση βασίζεται σε πρωτότυπο δημοτικοφανές υλικό, το οποίο υφίσταται συνεχή επεξεργασία. Στοιχείο ελληνικότητας στο έργο αποτελούν οι ασύμμετροι ρυθμοί, η μεταμόρφωση του τροπικού μελωδικού υλικού μέσα από τις εναλλαγές χρωματικών και τροπικών γραμμών και η τροπική εναρμόνιση.

Οι εναλλαγές δυναμικής και η ποσοτική χρήση των οργάνων προκαλούν αυξανόμενη ένταση. Ο συνθέτης διαχωρίζει ηχοχρωματικά τις ομάδες οργάνων σε σχέση με την εξέλιξη του υλικού και τη διαφοροποίηση της δυναμικής.

Παρ. 2: Π. Πετρίδης, Κλέφτικοι Χοροί, μ. 70 – 77.

Allegro molto vivo (♩=76)

f Str. - Ferr.

mf Picc. - Cl (E)

Ob. - Fg.

Str.

Οι ασύμμετροι ρυθμοί αποτελούν βασικό στοιχείο της μορφής, ενώ οι συνεχείς αλλαγές του μέτρου προκαλούν ένταση, η οποία συνδυάζεται με αρμονική και ενορχηστρωτική πύκνωση, κάτι που παραπέμπει στην ατμόσφαιρα και στη ζωή των αρματολών και των κλεφτών. Η κορύφωση στον επίλογο με την επιτάχυνση της ρυθμικής αγωγής και της δυναμικής υποβάλλουν τη «νίκη» στη μάχη.

Παρ. 3: Π. Πετρίδης, Κλέφτικοι Χοροί, μ. 110 - 120.

Allegro molto vivo (♩=76)

ff Tutti

Trass

Tutti

Trass

Tutti

Trass + Str.

Tutti

Trass + Str.

Tutti

Πηγή: Γιώργος Σακαλλιέρος, Ο Ελληνικός Χορός ως είδος έντεχνης νεοελληνικής μουσικής δημιουργίας και μέσον έκφρασης «εθνικής ταυτότητας», μέσα από συμφωνικά δείγματα γραφής των Π. Πετρίδη, Μ. Καλομοίρη, Ν. Σκακώτα και Γ. Κωνσταντινίδη. *Όψεις της ελληνικότητας στη μουσική* (εισήγηση σε συνέδριο, συνδιοργ. Ιόνιο Πανεπιστήμιο - Κρατική Ορχήστρα Αθηνών, Αθήνα 2006), http://www.musgradthes.gr/Sylogos_Apophoiton_TMS_APTH/Ep_Yliko_21_05_2006_files/Ep_Yliko_21%3A05%3A2007.pdf

Μέθοδος

Συζήτηση

Διάρκεια

9 λεπτά

6.Δραστηριότητα κλεισίματος

Περιγραφή

Ο εκπαιδευτικός παίζει στο πιάνο ή θέτει σε ακρόαση ένα από τα *44 Παιδικά Κομμάτια* του Γιάννη Κωνσταντινίδη, χωρίς περαιτέρω σχόλια. Ενημερώνει τους μαθητές πως, όποιος ενδιαφέρεται μπορεί να πάρει ένα αντίγραφο της παρτιτούρας για να τη μελετήσει στο πιάνο.

Σκοπός της δραστηριότητας είναι η άμεση επαφή με έργα συνθετών της Εθνικής Σχολής και ιδιαίτερα με ρεπερτόριο υψηλής καλλιτεχνικής αξίας, το τεχνικό επίπεδο του οποίου, όμως, να είναι διαχειρίσιμο από τους μαθητές .

Υλικά

Παρτιτούρα από ένα από τα «44 παιδικά κομμάτια». Προτείνεται το τελευταίο έργο από το πρώτο βιβλίο (XVI - Βαγγελιώ).

Ηχογράφιση: http://archive.gateweb.gr/iep-neaps/konstantinidis_XVI.mp3 (πιάνο: Δόμνα Ευνουχίδου)

Μέθοδος

Επίδειξη

Διάρκεια

1 λεπτό

Έλεγχος επίτευξης στόχων - αξιολόγηση

Η αξιολόγηση είναι διαμορφωτική και πραγματοποιείται από τον εκπαιδευτικό κατά τη διάρκεια όλων των συνεργατικών και καθ' ομάδες δραστηριοτήτων κυρίως, όμως, κατά τη διάρκεια της δραστηριότητας "Πέτρος Πετρίδης, *Κλέφτικοι Χοροί*".

Διασύνδεση με άλλα μαθήματα

Πιάνο (από δραστηριότητα κλεισίματος), Αρμονία, Λογοτεχνία (νεοελληνική ποίηση), Γλώσσα (γλωσσικές μορφές, δημοτική γλώσσα), Ανάπτυξη Ακουστικών Ικανοτήτων (ακρόαση), Πολιτική Παιδεία (κοινωνική διαστρωμάτωση)

Προτεινόμενη βιβλιογραφία

Βιβλιογραφία για τον μαθητή

-Γρηγορίου, Μιχάλης (1994). *Μουσική – για παιδιά και για έξυπνους μεγάλους* τ.2. Αθήνα: Νεφέλη

-Ζεάκис-Γλυνιάς Α., Πολυμενοπούλου Κ., Τρανουδάκης Μ. (2005). *Ιστορία Μουσικής, Οργανολογία, Ιστορία Τέχνης*. Αθήνα: ΟΕΔΒ

-Μελοδύσσεια

<http://melodisia.mmb.org.gr>

-Συμεωνίδου, Αλέκα . (1995). *Λεξικό Ελλήνων συνθετών*. Αθήνα: Φίλιππος Νάκας

Βιβλιογραφία για τον εκπαιδευτικό

-Ανωγειανάκης, Φοίβος (1960). «Η μουσική στη νεώτερη Ελλάδα», συμπλήρωμα στο: Nef Karl, *Ιστορία της μουσικής*. Μτφ. Φ. Ανωγειανάκης. Αθήνα: Απόλλων, σ. 546-611.

-Δοντάς Νίκος (επιμ). (2005). «Μανώλης Καλομοίρης», Εφ. *Η Καθημερινή - Επτά ημέρες* (15.5.2005). Αθήνα

- Καλομοίρης, Μανώλης (1988). *Η ζωή μου και η τέχνη μου. Απομνημονεύματα 1883-1908*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Κόνιαρη Δήμητρα. (2009). Η οργάνωση του μουσικού κομματιού XXXVII, από το έργο *44 Παιδικά Κομμάτια για Πιάνο πάνω σε Ελληνικούς Σκοπούς του Γιάννη Κωνσταντινίδη* από ακροατές με ή χωρίς τυπική μουσική εκπαίδευση, *Μουσικοπαιδαγωγικά*, Θεσσαλονίκη. σ. 94-107
- Κώστιος Απόστολος. (2003). Από το Ωδείο Αθηνών στην Κρατική Ορχήστρα, εφ. *Η Καθημερινή - Επτά ημέρες* (25.5.2003). Αθήνα. σ. 3-5
- Λεωτσάκος Γιώργος (1986). Ο Πρωτομάστορας του Καλομοίρη, «μέγας σταθμός» της ελληνικής μουσικής. *Μουσικολογία*.τ.4. Αθήνα: Οδυσσέας. σ. 26
- Maliaras Nikos (ed). (2014). *The National Element in Music*. Conference Proceedings. National and Kapodistrian University of Athens (Megaron – The Athens Concert Hall, 18-20/1/2013), http://www.sfm.gr/images/Proceedings_total_3.pdf
- Μεγάλη Μουσική Βιβλιοθήκη "Λίλιαν Βουδούρη" (www.mmb.org.gr). Στη βιβλιοθήκη φυλάσσεται μεγάλος αριθμός έργων Επτανησίων συνθετών που είναι διαθέσιμα για μελέτη και για εκπαιδευτικές δραστηριότητες.
- Μουρτζόπουλος Αγαμέμνων. (2011). Στοχασμοί για την Τρίτη Συμφωνία του Μανώλη Καλομοίρη. *Μουσικολογία*. Αθήνα
- Μπελώνης Γιάννης. (2004). Ο Μανώλης Καλομοίρης και η Σκοτεινή Πλευρά της Περιόδου της Γερμανικής Κατοχής και του Εμφυλίου. *Πολυφωνία*. τ. 4. Αθήνα: Κουλτούρα. σ. 7-21
- Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος «Καλλιτεχνική Παιδεία» της Α' τάξης Γενικού Λυκείου, ΦΕΚ155, τ.Β'22/1/2015, σ.1771-1785, Απόφαση 8604/Δ2, 19-1-2015, http://www.et.gr/idocsnph/pdfimageSummaryviewer.html?args=sppFfdN7IQP5_cc--m0e1_AeHdjVtLoY83kjujatTve8rzSZFxxgkclla_9YS9vGkAYi3ORfmapX5jDiTlxwziWJgdNHAvT44kicnjz_3u5MoFXpEKrZ6c77k1-A9Eyz7vqZ2x
- Ρεντζεπέρη-Τσώνου Άννα Μαρία. (2002). Η τεχνική του εξαγγελτικού μοτίβου (Leitmotiv) στην όπερα «Το δαχτυλίδι της Μάνας» του Μανώλη Καλομοίρη, *Μουσικολογία*. τ. 16. Αθήνα: Εξάντας. σ. 124-142
- Ρωμανού Καίτη. (2006). *Έντεχνη ελληνική μουσική στους νεότερους χρόνους*, Αθήνα: Κουλτούρα
- Σακαλλιέρος Γιώργος. (2006). Εφαρμογές ανάλυσης σε έργα νεοελληνικής μουσικής με στοιχεία 'εθνικής' ταυτότητας: κριτήρια, αισθητικές κατευθύνσεις, θεωρία και μεθοδολογία. *Πρακτικά Συμποσίου Μουσικής Θεωρίας και Ανάλυσης*. Θεσσαλονίκη
- Σακαλλιέρος Γιώργος. (2006). Ο Ελληνικός Χορός ως είδος έντεχνης νεοελληνικής μουσικής δημιουργίας και μέσον έκφρασης "εθνικής ταυτότητας", μέσα από συμφωνικά δείγματα γραφής των Π. Πετρίδη, Μ. Καλομοίρη, Ν. Σκαλκώτα και Γ. Κωνσταντινίδη. *Όψεις της ελληνικότητας στη μουσική*. Πρακτικά συνεδρίου, συνδιοργ.: Ιόνιο Πανεπιστήμιο – Κρατική Ορχήστρα Αθηνών. Αθήνα http://www.musgradthes.gr/Syllogos_Apophoiton_TMS_APTH/Ep_Yliko_21_05_2006_files/Ep_Yliko_21%3A05%3A2007.pdf
- Σακαλλιέρος Γιώργος. (2010). *Γιάννης Κωνσταντινίδης (1903-1984): ζωή, έργο και συνθετικό ύφος*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press
- Σβώλος. Γ. (επιμ.) (2003). 'Αντίς για όνειρο'. *Έργα Ελλήνων Συνθετών (19ος-20ος αι.)*. σ. 21-24, 34-39.
- Σιώψη Αναστασία. (2000). «Ελληνισμός» και γερμανική παράδοση στην όπερα του Καλομοίρη *Το δαχτυλίδι της μάνας*. Υποδοχή της όπερας στη Volksoper του Βερολίνου το 1940. *Μουσικός Λόγος*. τ.1. Αθήνα: εκδ. Νεφέλη. σ. 30-50
- Σιώψη Αναστασία. (2005). Τα ιδεολογήματα της «εθνικής ταυτότητας» και της «ελληνικότητας», εφ. *Η Καθημερινή - Επτά ημέρες* (αφιέρωμα στον Μανώλη Καλομοίρη, επιμ. Νίκος Δοντάς, 15.5.2005), Αθήνα.
- Σλιώμης Θωμάς (2000). Έθνος, Εθνικισμός και Ελληνική μουσική. Ο κανόνας και η εξαίρεση. *Τα Μουσικά*. τ. 5. Αθήνα: Εξάντας. 10-21

- Τσερπέ Γεωργία Μαρία (2006). *Μουσικοποιητική μορφή στα τραγούδια για φωνή και πιάνο του Μανώλη Καλομοίρη* (Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ). Τμήμα Μουσικών Σπουδών, <http://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/15067>
- Tserpe Georgia Maria (2008). Music-Literature-Ideology: two Composers, one Poem. Fourth Conference on Interdisciplinary Musicology- Musical Structure (CIM08). Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Α. Π. Θ.(5-6/7/2008) μαζί με την Μ. Καραμούζη, Δρ. Νεοελληνικής Φιλολογίας, <http://cim08.web.auth.gr/index2.htm>, http://cim08.web.auth.gr/cim08_abstracts/CIM08%20Abstracts%20Proceedings.pdf, σ. 168
- Τσερπέ Γεωργία Μαρία (2009). Τα *Ξωτικά νερά* του Μανώλη Καλομοίρη. Διερεύνηση της μουσικοδραματικής μορφής σε συσχέτιση με τις ιδέες του Ρίχαρντ Βάγκνερ. *Πρακτικά συνεδρίου Ελληνική μουσική δημιουργία του 20^{ου} αιώνα για το λυρικό θέατρο και άλλες παραστατικές τέχνες*. Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, Μεγάλη Μουσική Βιβλιοθήκη «Λίλιαν Βουδούρη» (27-29/3/09), <http://www.mmb.org.gr/files/2010/Πρακτικά%20Συνεδρίου.pdf>, σελ 88, ISBN: 978-960-86497-2-9
- Τσέτσος Μάρκος (2003). 60 χρόνια Κρατική Ορχήστρα Αθηνών, εφ. *Η Καθημερινή - Επτά ημέρες*, Αθήνα. 6-9
- Τσέτσος Μάρκος (2012). *Εθνικισμός και λαϊκισμός στη νεοελληνική μουσική / Πολιτικές όψεις μιας πολιτισμικής απόκλισης*, Αθήνα: Ίδρυμα Σάκη Καραγιώργα
- Τσούγκρας Κώστας (2003). *Τα 44 παιδικά κομμάτια του Γιάννη Κωνσταντινίδη: Ανάλυση με χρήση της γενετικής θεωρίας της τονικής μουσικής* (Διδακτορική διατριβή, ΤΜΣ ΑΠΘ, 2002), Θεσσαλονίκη: University Studio Press
- Τσούγκρας Κώστας. (2006). Η εναρμόνιση ελληνικών λαϊκών μελωδιών από τους Μ. Ravel και Γ. Κωνσταντινίδη - Συγκριτική μελέτη των έργων και της σχέσης τους με τις Εθνικές Μουσικές Σχολές. *Πολυφωνία τ. 9*. Αθήνα: Κουλτούρα, 50
- Πετρίδης Πέτρος. (1989). Τα πρώτα (;) κείμενα. *Μουσικολογία*. τ.7-8 (επιμ. Βύρων Φιδετζής). Αθήνα 1989, εκδ. Παρατηρητής. τ. 7-8, σ. 119-146
- Ψυχοπαίδη-Φράγκου Ολυμπία. (1990). *Η Εθνική Σχολή Μουσικής. Προβλήματα Ιδεολογίας*. Αθήνα: Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών

Πηγές στο διαδίκτυο:

- Καρρέρ, Π. *Ο γερο-Δήμος*, Ελληνικές Μουσικές Γιορτές 2012 (https://www.youtube.com/watch?v=xzGOj_654ys)
- Μάντζαρος, Ν. Χ. *Η Ξανθούλα*, Χορωδία Κέρκυρας (<https://www.youtube.com/watch?v=-0RtU9oIgMs>)

